STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02188

KULTUR UN DER ARBAYTER-KLAS

Moses Terman

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-02188-1

9780657021887T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT (413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET, AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:
Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

משה טערמאַן.

קולטור
און דער ארבייטער-קלאַס.

מיט דער ביאגראפיע פון פערפאסער.

3-טע אויפלאַגע.

№ 7.—1922.

משה טערמאַן.

קולטור
און דער אַרבייטער־קלאַס.

מיט דער ביאָגראַפיע פון פערפאַסער.

פערלאַג
[illegible]
ווארשא

1918.

משה טערמאַן.

(ביאָגראַפֿיע).

משה טערמאַן איז געבוירען געוואָרען אין יאָהר 1874 אין מאָהילעוו, ביים דניעפּער. ער האָט געהערט צו די פּיאָנערען פֿון דער יודישער סאָציאַליסטישער בעוועגונג אין רוסלאַנד. נאָך אין די 90-גער יאָהרען, איידער דער „בונד" האָט זיך געגרינדעט, האָט ער אין זיין געבורטס-שטאָט גענומען פֿערשפּרייטען די סאָציאַליסטישע אידעען. אַרום איהם האָט זיך גרופּירט אַ קרייז יונגע אַרבייטער און אינטעליגענץ, פֿון וועלכע פֿיעל האָבען שפּעטער אַקטיוו געאַרבייט אין דער בעוועגונג און אויך געשפּילט אַ וויכטיגע ראָלע. נאָך דער גרינדונג פֿון „בונד" האָט ער זיך אינגאַנצען אָבגעגעבען דער יודישער אַרבייטער-בעוועגונג; ער האָט געאַרבייט אין פֿערשידענע שטעט: ווילנא, מינסק, קאָוונא און אַנדערע, און געדינט דעם יודישען פּראָלעטאַריאַט מיט זיינע וויסענשאַפֿטליכע קענטניסען און ליטעראַרישע פֿעהיגקייטען.

ער איז געווען איינער פֿון די נאָהענטסטע מיטאַרבייטער אין אַלע אונלעגאַלע און לעגאַלע אויסגאַבען פֿון „בונד". ער האָט פֿיעל וויכטיגע סאָציאַליסטישע ווערק איבערגעזעצט פֿון פֿערשידענע אייראָפּעאישע שפּראַכֿען פֿאַר די פֿערלאַגען פֿון „בונד". זיין אויסגעצייכֿענט אָריגינעל בוך „רעליגיע און קלאַסען-געגענזאַצען", וואָס איז פֿון אָנפֿאַנג ערשינען אונלעגאַל און דערנאָך אַרויסגעגעבען געוואָרען פֿון פֿערלאַג „די וועלט" און אויך איבערגעזעצט געוואָרען אין רוסיש, איז געווען אַ גאַנץ נייע ערשיינונג אין אונזער ליטעראַטור; עס האָט איהם געמאַכט אַ גרויסען נאָמען אין דער יודישער אַרבייטער-בעוועגונג.

ווען דער צענטראַל-קאָמיטעט פֿון „בונד" האָט אין יאָהר 1904 אָנגעהויבען אַרויסצוגעבען אונלעגאַל אין רוסלאַנד דעם פּאָפּולערען אָרגאַן „דער בונד", האָט טערמאַן גענומען זעהר אַ טעטיגען אָנטייל אין דעם דאָזיגען אָרגאַן: ער איז געווען נישט נור מיטגליד פֿון רעדאַקציע, נור פּראַקטישער רעדאַקטאָר און האָט נישט ווייניג בייגעטראָגען, אַז „דער בונד" זאָל טאַקי זיין צוגענגליך פֿאַר די ברייטסטע יודישע אַרבייטער-מאַסען.

זייענדיג שטענדיג פֿערנומען מיט פּראַקטישער אַרבייט אין דער בעוועגונג, האָט טערמאַן דאָך געפֿונען צייט צו שטודירען; ער האָט זיך זעהר פֿיעל אָבגעגעבען מיט זעלבסט-בילדונג. ער האָט עטליכע יאָהר ביז דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע פֿערבראַכט אין אויסלאַנד: אין פּאַריז און אין לאָנדאָן, וואו ער האָט אַ סך געלערנט. קיין איין מינוט איז פֿאַר איהם נישט געגאַנגען פֿערלאָרען. ער איז געווען אַ מענש מיט אַ גרויסען וויסען, אַלזייטיג געבילדעט, „אַ געהענדיגע ענציקלאָפּעדיע", ווי זיינע נאָהענטע פֿריינד פֿלעגען איהם רופֿען, מיט אַ שטאַרקע לאָגיק, דערצו האָט ער נאָך געהאַט די מעלה, וואָס ער האָט יעדע זאַך געקענט מסביר זיין אַזוי קלאָר, אַז ס'זאָל איהם פֿערשטעהן אפילו דער איינפֿאַכסטער לעזער און צוהערער.

אין 1905 האָט ער אַ לענגערע צייט געאַרבייט אין וואַרשאַ, וואו ער איז געווען מיטגליד פֿון אָרטיגען קאָמיטעט און אָנגעפֿיהרט מיט דער פּראָפּאַגאַנדיסטישער אַרבייט. אָנהויב יאָהר 1906, ווען ער בעטייליגט זיך אין ערשטען לעגאַלען אָרגאַן פֿון „בונד", אין ווילנער טעגליכען „וועקער", האָט ער ווידער עמיגרירט קיין לאָנדאָן. דאָרט האָט ער פֿערענדיגט זיין גרעסערע ווערק וועגען אַנאַרכיזם, וואו ער בעהאַנדעלט די פֿערשידענע שטרעמונגען פֿון אַנאַרכיזם און ווייזט די שעדליכקייט פֿון די דאָזיגע אידעען פֿאַר דער סאָציאַליסטישער קלאַסען-בעוועגונג פֿון פּראָלעטאַריאַט. איבער דעם דאָזיגען ווערק האָט ער זעהר פֿלייסיג געאַרבייט, שטודירט אין בעריהמטען בריטישען מוזיי די אַנאַרכיסטישע ליטעראַטור. דעם ווערק איז אָבער נישט בעשערט געווען צו זעהען די ליכטיגע וועלט.

אין יאָהר 1907 האָט זיך טערמאַן אומגעקערט קיין רוסלאַנד און זיך בעזעצט, לויט'ן אויפֿטראַג פֿון צענטראַל קאָמיטעט פֿון „בונד", אין וואַרשא. ער שטעלט זיך דאָרט אין דער שפּיץ פֿון דער אָרגאַניזאַציע און האַלט פֿון צייט צו צייט מיט גרויס ערפֿאָלג לעקציעס אין „אוניווערזיטעט פֿאַר אַלעמען", וואָס האָט דאַן אין וואַרשא עקזיסטירט און וואָס איז שפּעטער פֿאַרמאַכט געוואָרען פֿון דער רוסישער אָכראַנע. זיין טעטיגקייט ווערט איבערגעריסען; ער ווערט אַרעסטירט, אַוועקגעפֿיהרט אין ברעסקער פֿעסטונג, וואו ער זיצט אָב עטליכע חדשים און ווערט נאָך דעם אַרויסגעשיקט אין זיין געבורטסשטאָט מאָהילעוו אונטער פּאָליציי-אויפֿזיכט.

בעת'ן אַרעסט האָט די אָכראַנע ביי איהם צוגענומען דאָס פּאַרטייגע ווערק וועגען אַנאַרכיזם, און וויפֿיעל ער האָט זיך נישט בעמיהט נאָך דער בעפֿרייאונג צוריק צו בעקומען פֿון דער וואַרשאַווער אָכראַנע דעם מאַנוסקריפּט, איז עס איהם נישט געלונגען. אַנ'אַרבייט פֿון פֿיעל יאָהרען איז געגאַנגען לאיבוד, און דאָס האָט איהם זעהר פֿיעל קרענקונג פֿאַרשאַפֿט; זיין קראַנקהייט—אַסטמע, פֿון וועלכער ער האָט יאָהרענלאַנג געליטען, האָט זיך נאָך מעהר פֿערשטאַרקט צוליב דעם.

נאָך דער בעפֿרייאונג פֿון ברעסקער פֿעסטונג בלייבט ער אין מאָהילעוו. ס'האָט זיך שוין דאַן אָנגעהויבען די פֿינסטערע צייט פֿון דער רעאַקציע; די כוואַליעס פֿון דער רעוואָלוציע זענען געגאַנגען באַרג אַראָב; מאַסענווייז האָבען זיך גענומען צולויפֿען די פֿערשידענע פּאַרטיי-טוער פֿון די אָרגאַניזאַציעס, זיך איינגעשלאָסען אין די ד' אַמות פֿון פּריוואַטען לעבען, געזוכט זיך בעסער איינצואָרדנען, מאַכען אַ קאַריערע. טערמאַן איז געווען איינער פֿון יענע ווענִיגע, וואָס זענען אויף זייערע פּאָסטענס געבליבען; ער אַרבייט אין מאָהילעוו און אומגעגענד און רעפּרעזענטירט דעם דאָזיגען ראַיאָן אויף דער פּאַרטיי-בעראַטונג, וואָס דער צענטראַל קאָמיטעט פֿון „בונד" האָט אין מערץ 1908 צונויפֿגערופֿען אין גראָדנאָ. ער אַרבייט, ביז וואַנען די פּאָליציי-פֿערפֿאָלגונגען פֿון איין זייט און די שווערע מאַטעריעלע לאַגע פֿון דער צווייטער זייט צווינגען איהם ווייטער צו עמיגרירען קיין לאָנדאָן, און פֿון דאָרט ווערט ער פֿערוואָגעלט אין אַמעריקאַ.

אין נייעם לאַנד שטעלט זיך טערמאַן גלייך אין די רייהען פֿון יודישען סאָציאַליסטישען פּראָלעטאַריאַט און דינט איהם מיט וואָרט און פּען. ער, דער בעשיידענער מענש, וועלכער האָט זיך קיינמאָל נישט געשטופּט אין פֿראָנט אַריין, פֿערנעמט אָהן טומעל און געפֿילדער אַן׳אָנגעזעהן אָרט אין דער יודישער אַרבייטער-בעוועגונג פֿון אַמעריקאַ, וואו מען איז אַזוי געוואוינט צו שרייענדיגער רעקלאַמע. דאָס געלינגט איהם אַ דאַנק זיין ערענהאַפֿטער ערנסטער אַרבייט, צוליב וועלכער ער ווערט געשעצט פֿון אַלעמען, אפילו פֿון די, וואָס האָבען זיך איינגערעדט, אַז דער יודישער אַרבייטער איז נישט דערוואַקסען צו ערנסטער אויפֿקלערונג און מען דאַרף איהם קאָרמענען מיט אַלף-בית. טערמאַן מיט נאָך אַריבער-געקומענע עמיגראַנטען-בונדיסטען קעמפֿט שטאַרק נעגען דער לייכטזיניגער בעציהונג פֿון די פֿיהרער פֿון דער יודישער אַרבייטער-בעוועגונג אין אַמעריקאַ צו די גייסטיגע בעדערפֿנישען פֿון די יודישע אַרבייטער; ער טרעט אַרויס ביי יעדער געלעגענהייט געגען דעם אַראָפּלאָזען זיך פֿון די דאָזיגע פֿיהרער צו די גראָבע אינסטינקטען פֿון דער מאַסע, און די אַרבייט פֿון איהם און זיינע חברים האָט סוף-כל-סוף אַ ווירקונג. די פֿיהרער פֿון דער אַמעריקאַנער יודישער אַרבייטער-בעוועגונג דערפֿיהלען, אַז אַ נייער דור איז אויפֿגעשטאַנען, און זיי מוזען אָבטרעטען ביסלעכווייז פֿון זייער אַלטען פֿערשימעלטען שטאַנדפּונקט פֿון וואַסערדיגער פּאָפּולאַריזאַציע; אמת, זיי ווילען זיך נישט אונטערגעבען, זיי וועהרען זיך געגען די נייע בעגריפֿען, וואָס די אַריבערגעקומענע עמיגראַנטען טראָגען אַריין, ווילען נישט דערלאָזען די דאָזיגע עמיגראַנטען צום וואָרט; די וואַנד ווערט אָבער דורכגעבראָכען און ס׳קומט פֿאָר אַ איבערקערעניש אין דעם גאַנצען מהות פֿון דער אַמעריקאַנער יודישער אַרבייטער-בעוועגונג.

די לעצטע צעהן יאָהר שטעלען מיט זיך פֿאָר איינע פֿון די אינטערעסאַנטסטע עפּאָכען אין דער געשיכטע פֿון דער יודישער אַרבייטער-בעוועגונג אין אַמעריקאַ. דאָס איז אַן׳עפּאָכע, ווען עס זענען „איבערגעשאַצט געוואָרען אַלע ווערטען", ווען נייע ווינטען האָבען גענומען בלאָזען צווישען די יודישע אַרבייטער אין אַמעריקאַ, ווען די „געלקייט" האָט

געמוזט קאַפּיטולירען געגען דער ערנסטקייט, געגען דער שטרעבונג אויפצוהויבען די מאַסע צו זיך און געבען איהר געזונדע גייסטיגע נאַהרונג. די נייע עמיגראַנטען פון רוסלאַנד האָבען אין דער דאָזיגער עפּאָכע געשפּילט די וויכטיגסטע ראָלע, זיי האָבען אַרויפגעלעגט זייער שטעמפּעל אויף אַלע צווייגען פון דער אַמעריקאַנער יודישער אַרבייטער-בעוועגונג, און טערמאַן פערנעמט דאָ איינס פון די ערשטע פּלעצער. איבערהויפּט ניט ער זיך אָב מיט אַ ברייטער קולטורעלער טעטיגקייט; ער ערוואַרבט זיך אַ גרויסע פּאָפּולאַריטעט אין אַמעריקאַ מיט זיינע אינהאַלטס-רייכע לעקציעס אויף וויסענשאַפטליכע און סאָציאַליסטישע טעמעס, וואָס ער האַלט אין די יודישע אַרבייטער-צענטרען. ער שרייבט אַ פיעל וויכטיגע אַרבייטען וועגען קולטור-געשיכטע, סאָציאַליזם, געשיכטע פון דער אַרבייטער-בעוועגונג און וועגען פערשידענע אַלגעמיינע געזעלשאַפטליכע פראַגען.

ער ווערט אַ נאָהענטער מיטאַרבייטער פון דער צייטונג „דער אַרבייטער“, דער יודישער אָרגאַן פון דער סאָציאַליסטישער אַרבייטער-פּאַרטיי (ס. ל. פּ. — ראַדיקאַלע ריכטונג), וועלכער איז רעדאַקטירט געוועז פון בעריהמטען יודישען שרייבער דוד פּינסקי און פון דעם אָנגעזעהענעם אַמעריקאַנער יודישען סאָציאַליסטישען אַרבייטער-פיהרער יוסף שלאָסבערג, דעם איצטיגען גענעראַל-סעקרעטאַר פון דער מעכטיגער ראַדיקאַלער יודישער מענער-שניידער יוניאָן. די דאָזיגע צייטונג האָט עס קאָנצענטרירט אַרום זיך אַלע יונגע ליטעראַרישע סאָציאַליסטישע כוחות: זי איז געוועזן די אַרענע פאַר די ניי אריבערגעקומענע עמיגראַנטען, וואו עס איז אָנגעפיהרט געוואָרען דער קאַמף געגען דער „געלקייט“ אין דער יודישער אַרבייטער-בעוועגונג. טערמאַן האָט דאָרט אָפט געשריבען און יעדער אַרטיקעל זיינער האָט צוגעצויגען די אויפמערקזאַמקייט פון ערנסטען עולם. שפּעטער ווערט ער אויך ערוועהלט אין רעדאַקציאָנס-קאָלעגיע פון סאָציאַליסטישען זשורנאַל „די צוקונפט“, וועלכער צייכענט זיך אויס מיט זיין ערנסטקייט, מיט זיין רייכען אינהאַלט, סיי סאָציאַליסטישען, סיי אַלגעמיין-קולטורעלען. אונטער דער רעדאַקציע פון בעריהמטען יודישען דיכטער און פּובליציסט אברהם ליעסין ווערט די „צוקונפט“ דער בעסטער זשורנאַל, און טערמאַן ווערט שפּעטער געהילפס-רעדאַקטאָר פון

„די צוקונפט". ער אַרבייט מיט אין דער פּרעסע פֿון דער יודישער פּראָפֿעסיאָנעלער באַוועגונג. ער איז אויך עקזעקוטיוו-מיטגליד פֿון „אַרבייטער-רינג", פֿון דער מעכטיגער זעלבסט-הילף-אָרגאַניזאַציע פֿון די יודישע אַרבייטער אין אַמעריקאַ, און פֿאָרזיצער פֿון צענטראַל-קאָמיטעט פֿאַר אויפֿקלערונג און פּראָפּאַגאַנדע ביים „אַרבייטער-רינג". אונטער זיין רעדאַקציע האָט עס אַרויס דער דאָזיגער קאָמיטעט אַ בוך „די וועלט און די מענשהייט", וואָס איז זעהר אַ וויכטיגער בייטראַג צו אונזער וויסענשאַפֿטליכער ליטעראַטור. דער זעלבער קאָמיטעט גיט איהם דערנאָך איבער אָנצושרייבען אַ גרויס ווערק וועגען דער געשיכטע פֿון דער אַרבייטער-באַוועגונג. אין דער זעלבער צייט איז טערמאַן מיטרעדאַקטאָר פֿון דעם גרויסען ענגליש-יודישען ענציקלאָפּעדישען ווערטער-בוך, וואָס איז אַ ריזיגע אַרבייט, אַ ווערק פֿאַר דורות.

ער איז איינער פֿון די גרינדער פֿון דער „יודישער סאָציאַליסטישער פֿעדעראַציע" (פֿעדעראַטיווער טייל פֿון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי אין אַמעריקאַ), וואָס האָט אַזאַ גרויסען איינפֿלוס אויף אַלע געביטען פֿון דער אַמעריקאַנער יודישער אַרבייטער-באַוועגונג, און אַ נאָהנטער מיטאַרבייטער פֿון איהרע אָפֿיציעלע אָרגאַנען: פֿריהער דער צוויי וועכענטליכער „יודישער סאָציאַליסט" און דערנאָך די וועכענטליכע „די נייע וועלט".

טערמאַן האָט גרינדליך שטודירט אַמעריקאַ; ער האָט אויסגעצייכענט געקאָנט די אַמעריקאַנער אַרבייטער-באַוועגונג, געוואוסט גוט די אַמעריקאַנער געזעצגעבונג, די אַמעריקאַנער פּאָליטיק, ליטעראַטור, דאָס אַמעריקאַנער געזעלשאַפֿטליכע לעבען. ער האָט זיך אָבער נישט אויפֿגעהערט צו אינטערעסירען מיט רוסלאַנד. ער איז געווען איינער פֿון די ווינציגע, וואָס האָבען נאָכגעפֿאָלגט זעהר פֿלייסיג אַלץ, וואָס אין רוסלאַנד קומט פֿאָר. זייענדיג אינגאַנצען פֿאַרטאָן מיט'ן אַמעריקאַנער געזעלשאַפֿטליכען לעבען, איבערהויפּט מיט דער יודישער אַרבייטער-באַוועגונג, האָט ער קיינמאָל נישט אויפֿגעהערט צו טרוימען וועגען אומקעהרען זיך צוריק אין רוסלאַנד, כּדי זיך ווייטער שטעלען צום דינסט פֿון „בונד".

ענדליך איז דער דאזיגער טרוים פערווירקליכט געווארען. ס'האט אויסגעבראכען די גרויסע רוסישע רעוואלוציע, און טערמאן בעשליסט זיך אומצוקערען אין רוסלאנד. זייענדיג גוט איינגעארדענט אין אמעריקא, סיי מאטעריעל, סיי גייסטיג, האלט דאס איהם אבער נישט אב דורכצופיהרען זיין בעשלוס. ער ווארפט אלע זיינע בעשעפטיגונגען און לאזט זיך אוועק אין רוסלאנד נישט דורך יאפאן, מיט דעם מעהר זיכערן וועג, נור דורך נארוועגיען, מיט דעם מעהר ריזיקאלישען וועג. ער וויל וואס גיכער זיין צוריק אין זיין אלטער היימאט, פאר וועמעס בעפרייאונג ער האט אוועקגעגעבען זיינע בעסטע כוחות, כדי ווידער פארטצוזעצען זיין טעטיגקייט אין די רייהען פון „בונד". ער קומט אין פעטראגראד, וואו ער איז קורצע צייט רעדאקציאנס-סעקרעטאר פון „גאלאס בונדא". פעטראגראד ווירקט אבער שלעכט אויף זיין געזונד און ער בעזעצט זיך אין זיין געבורטס-שטאט מאהילעוו, וואו ער ווערט ערוועהלט אלס סעקרעטאר פון דער שטאט-אופראווע.

נישט לאנג איז אויסגעקומען טערמאנען צו ארבייטען אין פרייען רוסלאנד. דער גרויזאמער טויט האט נאר ניך זיין רייכען טעטיגען לעבען איבערגעריסען. דעם 6-טען נאוועמבער 1917 איז ער פלוצלונג געשטארבען אין די בעסטע יאהרען, פול מיט גרויסע פלענער פאר זיין נייער טעטיגקייט אין נייעם רוסלאנד. אזוי איז אוועק פון דער וועלט איינער פון די ערשטע טוער אין דער יודישער סאציאליסטישער בעוועגונג אין רוסלאנד, וועלכער האט צוזאמען מיט איהר דורכגעמאכט די ליכטיגע און פינסטערע צייטען, איהרע גרויסע נצחונות און ביטערע מפלות.

— ס'איז פריהצייטיג איבערגעהאקט געווארען דאס לעבען פון א ליבליכען מענשען, א הארציגען פריינד, א טרייען חבר און אונערמידליכען קעמפער. ס'וועלען איהם אייביג געדענקען אלע הונדערטער און טויזענדער חברים פון ביידע זייטען ים, אין רוסלאנד, ענגלאנד און אמעריקא, אלע יענע, וועלכע האבען איהם געקענט און צוזאמען מיט איהם געלעבט און געקעמפט.

די בראָשור, וואָס ווערט דאָ געגעבען, איז בלויז אַ קליינער טייל פֿון דער רייכער ירושה, וואָס טערמאַן האָט איבערגעלאָזען נאָך זיך. לידער, זענען זיינע פֿילע אַנדערע ליטעראַרישע אַרבייטען אוממעגליך איצט צו קריגען, ווייל זיי זענען הויפּטזעכליך געדרוקט אין פֿערשידענע אַמעריקאַנער אויסגאַבען אָדער געבליבען אין מאַנוסקריפּט אין אַמעריקא. ווען די איצטיגע שווידערליכע מלחמה וועט זיך ענדיגען, וועט די יודישע אַרבייטער-בעוועגונג געוויס טאָן איהר הוב צו איינעם פֿון איהרע לעהרער און אַרויסגעבען אַלע זיינע שריפֿטען. דאָס וועט זיין אַ גרויסער בייטראַג פֿאַר דער יודישער אַרבייטער-בעוועגונג און דער שענסטער דענקמאָל פֿאַר דעם פֿערשטאָרבענעם גופא. ער האָט עס זיכער פֿערדינט...

שבנא עפּשטיין.

1.

סאָציאַליזם און קולטור.

אין היינטיגער צייט איז פֿאַר קיינעם קיין סוד נישט, אַז די מענשליכע געזעלשאַפֿט געהט מיט שנעלע טריט צום סאָציאַליזם, און די הויפּט־ראָלע אין אָט דעם גאַנג שפּילט דער אַרבייטער־קלאַס. וואָס איז אַזוינס סאָציאַליזם? וואָס פֿאַר אַ צילען שטעלט אַרויס די סאָציאַליסטישע בעוועגונג?

מיט עטליכע יאָהר צוריק איז אין דער פֿראַנצויזישער צייטונג „פֿיגאַראָ“ ערשינען אַ קאַריקאַטור, וואָס גיט אַ וויציגען ענטפֿער אויף אָט דער פֿראַגע. די קאַריקאַטור בעשטעהט פֿון דריי בעזונדערע בילדער, וועלכע כאַראַקטעריזירען די פֿאָרמען פֿון געזעלשאַפֿטליכער איינאָרדנונג: מאָנאַרכיזם, רעפּובליק און סאָציאַליזם.

דאָס ערשטע בילד שטעלט פֿאָר אַ גרויסע קאָריטע, פֿול מיט פּאָלאָווע, און איבער איהר שטעהט אַ שרעקליך גרויסער אָבגעפֿרעסענער חזיר. פֿון דערווייטענס לויפֿען אַרום גאַנצע טשערעדעס קליינינקע חזירים׳לעך, שרעקליך מאָגערע, אויסגעהונגערטע און שמוציגע. די אַלע חזירים׳לעך רייסען זיך צו דער קאָריטע, דער מורא׳דיג גרויסער חזיר האָט אָבער אַליין פֿערנומען די גאַנצע קאָריטע און לאָזט זיי נישט צו. אונטער׳ן בילד איז אונטערגעשריבען: „מאָנאַרכיזם“.

דאָס צווייטע בילד שטעלט פֿאָר די שפּעטערדיגע אָרדנונג, די הערשונג פֿון דער בורזשואַזיע. אויפֿ׳ן בילד זעהט זיך די זעלביגע

קאָריטע מיט די זעלביגע טשערעדעס פֿערהונגערטע און אויסגעמאָגערטע חזירים׳לעך, וועלכע רייסען זיך צו איהר, זיי קענען אָבער צו איהר נישט צוטרעטען. נור אָנשטאָט איין מורא׳דיגען חזיר, וואָס האָט פֿערנומען די גאַנצע קאָריטע — ווי עס שטעלט פֿאָר דאָס ערשטע בילד — שטעהט אַרום דער קאָריטע אַ גאַנצע גרופּע חזירים, וועלכע זענען אויך זעהר גרויס, אָבגעקאָרמעט און פֿעט. אונטערגעשריבען: „רעפּובליק".

דאָס דריטע בילד שטעלט פֿאָר די נייע אָרדנונג. צווישען די חזירים איז שוין נישטאָ קיין גרויסע און קליינע, פֿעטע און מאָגערע. אַלע חזירים שטעהען אַרום דער קאָריטע; אַלע האָבען צו איהר אַ פֿרייען צוטריט; און אַלע פֿרעסען פֿון איהר מיט אַ שרעקליכער זשעדנעקייט. קיינער פֿון זיי איז נישט זעהר גרויס, אַלע זענען אָבער רונדע, פֿעטע, אָבגעקאָרמעטע און מיט פֿולע אָנגעשטאָפּטע בייכער. אונטערגעשריבען: „סאָציאַליזם"...

פֿון דער דאָזיגער קאַריקאַטור זעהען מיר, אַלזאָ, וואָס איז אונזער סאָציאַליזם. דער סאָציאַליסטישער אידעאַל איז איינפֿאַך די שטרעבונג איינצופֿיהרען אַזאַ אָרדנונג צווישען די חזירים־מענשען, אַז אַלע זאָלען האָבען די מעגליכקייט צו ערפֿילען זייערע חזיר׳שע בעדערפֿנישען. יעדערער זאָל האָבען אַ פֿולע קאָריטע, פֿון וועלכער ער זאָל קענען פֿרעסען דעם גאַנצען טאָג און ווערען מיט יעדען טאָג אַלץ דיקער און פֿעטער.

איז דאָס דער סאָציאַליזם? איז דאָס יענער הויכער אידעאַל, וואָס בעגייסטערט מיליאָנען מענשען צום העלדישען קאַמף? איז דאָס יענע נייע רעליגיע, צוליב וועלכער טויזענדער מענשען זענען אָפֿט מקריב זייער לעבען, זייער פֿרייהייט און אַלץ, וואָס זיי איז ליב און טייער?

עס פֿערשטעהט זיך, אַז נור אַזאַ פֿערביסענע רעאַקציאָנערע צייטונג, ווי די „פֿיגאַראָ", האָט געקענט פֿאָרשטעלען דעם סאָציאַליזם אין אַזאַ געשטאַלט. אין דער ווירקליכקייט ליגט די פֿראַגע פֿון סאָציאַליזם נישט אין געביט פֿון טהירישע אינסטינקטען און

בעדערפֿנישען, נור אין דעם געביט פֿון די העכסטע מענשליכע שטרעבונגען און אידעאַלען.

וואָס זענען אַזוינס די העכסטע מענשליכע שטרעבונגען און אידעאַלען?

ווען איהר שטעלט זיך אַ פֿראַגע: וואָס איז דאָס הויפּטציל, צו וועלכען עס שטרעבט יעדער איינצעלנער מענש? ענטפֿערט איהר, אַז דער הויפּט-ציל, צו וועלכען יעדער מענש שטרעבט, — דאָס איז גליק. עס פֿערשטעהט זיך, אַז פֿערשידענע מענשען פֿערשטעהען אויף פֿערשידענע אופֿנים דאָס וואָרט „גליק". איינער פֿערשטעהט אונטער „גליק" — רייכטום, אַ צווייטער — כּבוד, אַ דריטער — אינטעלעקטועלע און מאָראַלישע פֿאָלקאָמענהייט. וואָס דער מענש זאָל אָבער נישט פֿערשטעהן אונטער דעם וואָרט „גליק", נור דאָס איז דאָס הויפּט-צוועק פֿון זיין לעבען; דער הויפּט-פּונקט, צו וועלכען עס זענען געריכטעט אַלע זיינע האַנדלונגען און טעטיגקייטען.

ווען מיר שטעלען זיך אָבער אַ פֿראַגע: וואָס איז דאָס הויפּט-ציל, צו וועלכען עס שטרעבט נישט אַנ'איינצעלנער מענש, נור אַ מענשליכע געזעלשאַפֿט? וואָס איז דאָס הויפּט-ציל, צו וועלכען עס שטרעבט אַ מלוכה אָדער אַ נאַציע? קענען מיר נישט זאָגען, אַז אַ מלוכה אָדער אַ נאַציע שטרעבט צו גליק. זי שטרעבט, אַז איהרע מיטגלידער זאָלען זיין גליקליך; אַן-און-פֿאַר-זיך איז אָבער דאָס ציל פֿון איהרע שטרעבונגען גאָר אַנ'אַנדערער. אַ מלוכה אָדער אַ נאַציע שטרעבט קודם כּל צו אַ הויכען צושטאַנד פֿון קולטור און ציוויליזאַציע. זיך אויפֿהויבען אויף די הויכע שטופֿען פֿון קולטור, שטעהן אויף אַ הויכער מדרגה פֿון ציוויליזאַציע — אָט דאָס איז דאָס הויפּט-ציל, צו וועלכען עס זענען געריכטעט אַלע שטרעבונגען און טעטיגקייטען פֿון אַ מענשליכער געזעלשאַפֿט.

אַנ'איינצעלנער מענש שטרעבט צו גליק, אַ מענשליכע געזעלשאַפֿט שטרעבט צו קולטור.

און דאָס שטרעבען צו קולטור בעמערקט זיך נישט בלויז

אין דער לעצטער צייט. שוין פון טויזענדער יאָהרען, זינט די מענשהייט עקזיסטירט, האָט זיך ביי מענשען טיף איינגעוואָרצעלט אַ געדאַנק, אַז קולטור איז איינע פון די טייערסטע אוצרות, מיט וועלכע די מענשהייט איז געבענשט. נישט נור געבילדעטע מענשען ווייסען ווי צו שעצען דאָס, וואס מיר רופען קולטור, נור אפילו די אונוויסענדסטע און ווילדסטע מענשען פיהלען אַ גרויסען רעספּעקט פאַר די, וועלכע זיי האַלטען פאַר מעהר קולטורעל איידער זיי אַליין זענען.

וואָס־זשע איז אַזוינס קולטור? וואָס דאַרפען מיר פערשטעהן אונטער אָט דעם וואָרט?

ווען מיר זאָלען זיך פאָרשטעלען אַ פערוואָרפען דערפעל ערגעץ אין רוסלאַנד אָדער גאַליציען, דערנאָך זאָלען מיר זיך פאָרשטעלען אַ גרעסערע שטאָט, ווי מינסק, וויטעבסק וכדומה, און דערנאָך זאָלען מיר זיך פאָרשטעלען אַזאַ שטאָט ווי ניו־יאָרק, וועלען מיר אַלע מאָל זאָגען, אַז אין ניו־יאָרק איז מעהר קולטור איידער אין מינסק אָדער וויטעבסק, און אין מינסק אָדער וויטעבסק איז מעהר קולטור איידער אין דעם פערוואָרפען דערפעל.

פאַר וואָס זאָגען מיר אַזוי?

מיר זאָגען אַזוי דערפאַר, ווייל אין ניו־יאָרק איז דאָ פיעל מעהר זאַכען, וואָס דינען צו בעפרידיגען די הויך ענטוויקעלטע מענשליכע בעדערפנישען, איידער אין מינסק אָדער וויטעבסק, און נאָך מעהרער איידער אין אַ פערוואָרפען דערפעל. אין ניו־יאָרק האָבען מיר טויזענדער פערשידענסטע פאַבריקען און ווערקשטאַטען, די מאָדערנסטע מאַשינערייִ אין אַלע צווייגען פון דער פראָדוקציע, די שנעלסטע און בעקוועמסטע מיטלען פאַר פערקעהר און טראַנספּאָרט, די בעדייטענדסטע מאָנומענטען פאַר אַרכיטעקטור, די בעסטע טעאַטערן, ביבליאָטעקען און מוזעען, די שענסטע פאַלאַצען און פאַרקען, די מאָדערנסטע איינריכטונגען אין די וואָהנונגען און אַזוי ווייטער און אַזוי ווייטער. מיט איין וואָרט, מיר האָבען דאָ פיעל מעהר זאַכען, וואָס דינען צו בעפרידיגען די פערשידענסטע

מענשליכע בעדערפֿנישען, איידער אין אַ קלענערער שטאָט און נאָך פֿיעל מעהרער איידער אין אַ דאָרף.

וואָס זשע איז, אַלזאָ, קולטור?

„קולטור" הייסט די אָנזאַמלונג פֿון פֿערשידענע זאַכען, וואָס זענען בעשאַפֿען געוואָרען פֿון דער מענשליכער אַרבייט און דינען צו בעפֿרידיגען די מאַטעריעלע און גייסטיגע בעדערפֿנישען פֿון די מענשען. וואָס מעהר מיר האָבען פֿאַבריקען, מאַשינען, אייזענבאַה־נען, דאַמפֿשיפֿען, טעלעגראַפֿען, טעלעפֿאָנען, ביבליאָטעקען, מוזעען, אַקאַדעמיעס און אַזוי ווייטער, אַלץ מעהר קולטור בעזיצען מיר. וואָס ווייניגער מיר האָבען פֿון די אַלע זאַכען, אַלץ ווייניגער קול־טור האָבען מיר.

דאַכט זיך, אַז דאָס איז ריכטיג, און מיר ווייסען שוין וואָס איז אַזוינס קולטור. קוקען מיר זיך אָבער צו אַביסעל נעהענטער, זעהען מיר, אַז אָט די אַלע גוטע זאַכען, וואָס מיר האָבען ערשט דערמאָנט, זענען בלויז אַ ר ע ז ו ל ט אַ ט פֿון קולטור, אָבער נישט די קולטור אַליין.

און אין דער אמת'ן: שטעלט זיך פֿאָר אַ גרויסע שטאָט, וואו עס איז אָנגעזאַמעלט אַ סך „קולטור". עס האָט געטראָפֿען אַן ערד־ציטערניש אָדער אַ גרויסע שרפה און די גאַנצע שטאָט מיט איהר גאַנצער „קולטור" איז פֿערניכטעט געוואָרען. פֿון די אַלע זאַכען, וואָס די מענשען האָבען בעשאַפֿען, איז געוואָרען אַ תל, נור די מענשען אַליין, די איינוואוינער פֿון שטאָט, האָבען זיך אויף אַ גע־וויסען אופן גערעטעט און זענען גאַנץ געבליבען. וואָס וועט זיין דעמאָלט דער רעזולטאַט?

עס פֿערשטעהט זיך אַליין, אַז וויבאַלד די מענשען זענען גע־בליבען, וועט אין אַ קורצער צייט ווידער אויפֿגעבויט ווערען אַ גרוי־סע שטאָט מיט הייזער, מיט פּאַלאַצען, מיט פֿאַבריקען, מיט מוזעען און אַז. וו., מיט איין וואָרט, עס וועט ווידער בעשאַפֿען ווערען די זעלביגע „קולטור", ווי זי איז געווען ביז איצט, און אפשר נאָך אין אַ רייכערער און שענערער פֿאָרם.

איצט לאָמיר זיך פֿאָרשטעלן דעם זעלביגן ביישפּיל פֿאַרקערט: אָנשטאָט דעם, וואָס די „קולטור" איז פֿאַרניכטעט געוואָרן, זענען די מענטשן פֿאַרניכטעט געוואָרן. שטעלט זיך פֿאָר, אַז אויף אַ גרויסער און רייכער שטאָט זענען אָנגעפֿאַלן באַנדעס ווילדע מענטשן, זיי האָבן אויסגעקוילעט אַלע איינוואוינער און באַזעצט זיך אויף זייער אָרט. די גאַנצע „קולטור" איז געבליבן, נאָר די מענטשן, וועלכע האָבן זי באַשאַפֿן, זענען פֿאַרניכטעט געוואָרן, און אַנדערע ווילדע מענטשן האָבן פֿאַרנומען זייער אָרט. וואָס וועט דעמאָלט זיין דער רעזולטאַט?

עס פֿאַרשטייט זיך, אַז וויבאַלד די מענטשן זענען פֿאַרניכטעט געוואָרן, וועט אין אַ קורצער צייט פֿון דער גאַנצער „קולטור" ווערן אַ תל. די ווילדע ווייסן נישט ווי צו באַנוצן זיך מיט דער מאַשינעריי, וואָס איז גאַנץ געבליבן. אַלע מאַשינען וועלן אין אַ קורצער צייט פֿאַרראָסט און צעבראָכן ווערן. די טראַמווייען וועלן נישט גיין, די עלעקטרישע לאָמפּן וועלן נישט ברענען, די טעלעפֿאָנען וועלן נישט קלינגען, די מוזעען און ביבליאָטעקן וועלן פֿאַרוואַנדלט ווערן אין שטאַלן, און אַזוי וועט אין אַ קורצער צייט קיין זכר נישט בלייבן כּמעט פֿון דער גאַנצער „קולטור".

מיר זעען, אלזאָ, אַז דאָרטן, וואו עס ווערט פֿאַרניכטעט די „קולטור" און די מענטשן בלייבן, ווערט אינגיכן ווידער באַשאַפֿן די זעלביגע „קולטור". פֿאַרקערט, דאָרטן, וואו די מענטשן ווערן פֿאַרניכטעט און די „קולטור" בלייבט, מוז אויך די „קולטור" פֿאַרניכטעט ווערן.

וואָס באַווייזט אונז אָט דער ביישפּיל?

ער באַווייזט אונז, אַז קולטור ליגט נישט אין די זאַכן, נאָר אין די מענטשן. „קולטור" איז די פֿעיקייט פֿון מענטשן צו באַשאַפֿן פֿאַרשידענסטע זאַכן, וואָס דינען צו באַפֿרידיקן מענטשלעכע באַדערפֿנישן, ווי מאַטעריעלע אַזוי גייסטיקע. קולטור איז קודם־כּל פֿאַרשטאַנד, בילדונג, אויפֿקלערונג, וואָס

מעהר אִין אַ פֿאָלק אִיז פֿערשפּרייט בִּילדונג און אויפֿקלערונג, וואָס העכֿער און ענטוויִקעלטער עס שטעהט דער מענשלִיכֿער גייסט, אַלץ העכֿער אִיז דִי קולטור. וואָס וועניִגער בִּילדונג און אויפֿקלערונג, אַלץ ועניִגער אִיז דאָ קולטור.

קולטור — דאָס אִיז דער זִיג פֿון מענשלִיכֿען גייסט אִיבּער דִי בּלִינדע כּחות פֿון דער נאַטור, דער וואוקס פֿון מענשלִיכֿען בּעוואוסטזיין, דִי פֿערשטאַרקונג פֿון דעם פֿרייען „אִיך וויִל״ געגען דעם פֿערבִּינדענדיִגען „דו מוזט״. אָט דעריִבּער אִיז דִי קולטור אַזוי טייער דער מענשהייט, און דעריִבּער אִיז זִי אַלע מאָל דער העכֿסטער אִידעאַל פֿון יעדער מענשלִיכֿער געזעלשאַפֿט.

דאָס פּראָבּלעם וועגען דער קולטור, וועגען אִיהר וויטערען וואוקס און ענטוויִקלונג, אִיז אַלע מאָל געווען איינס פֿון דִי וויִכֿטיִגסטע פּראָבּלעמען פֿון מענשלִיכֿען לעבּען, בּעזונדערס אָבּער אִיז דאָס דאָזיִגע פּראָבּלעם געוואָרען וויִכֿטיִג אִין היינטיִגער צייט, וויל אִין היינטיִגער צייט זענען מִיר דערגאַנגען צו אַזאַ צושטאַנד, ווען דִי גאַנצע עקזִיסטענץ פֿון דער היינטיִגער געזעלשאַפֿט מִיט אִיהר גאַנצער קולטור וואַקעלט זִיך, און עס אִיז מעגלִיך, אַז זִי זאָל אִינגאַנצען אונטערגעהן.

און אָט אִין פּראָבּלעם פֿון קולטור לִיגט דִי פּראַגע וועגען סאָציאַלִיזם.

2.

קולטור און אַרבּייט.

אִין וואָס בּעשטעהען דִי פּראָבּלעמען פֿון דער מענשלִיכֿער קולטור? וואָס פֿאַר אַ שייכות האָט דער סאָציאַלִיזם צו זיי?

מִיר האָבּען שוין געזעהן, אַז קולטור הייסט גייסטיִגע ענטוויִקלונג, בִּילדונג, אויפֿקלערונג. ווִי אַזוי זשע אִיז מעגלִיך קולטור? וואָס אִיז דער בּאָדען, אויף וועלכֿען זִי קען זִיך ענטוויִקלען?

עס איז זעלבסטפֿערשטענדליך, אז קולטור איז מעגליך נאָר אין געזעלשאַפֿטליכען לעבען. ווען מענשען וואָלטען נישט געלעבט אין געזעלשאַפֿטען, ווען זיי וואָלטען זיין דעם גאַנצען לעבען אָבגעזונדערט איינע פֿון די אַנדערע, וואָלטען זיי ענטוועדער נישט געקענט עקזיסטירען אָדער זיי וואָלטען שטענדיג פֿערבליבען ווילדע חיות. נור דאָס געזעלשאַפֿטליכע לעבען, נור דער שטענדיגער פֿערקעהר צווישען מענשען, האָט געמאַכט מעגליך, עס זאָל זיך ענטוויקלען די שפּראַך, און די ענטוויקלונג פֿון דער שפּראַך פֿיהרט צו דער ענטוויקלונג פֿון געדאַנק. אָהן שפּראַך און אָהן געדאַנק קענען זיך נישט ענטוויקלען קיינע שעפֿפֿערישע פֿעהיגקייטען, און אָהן אַזעלכע פֿעהיגקייטען איז אונמעגליך וועלכע ס'איז קולטור.

קולטור איז, אַלזאָ, אַ רעזולטאַט פֿון געזעלשאַפֿטליכען לעבען. נור דאָ שטעלט זיך אַזאַ פֿראַגע: מענשען לעבען אין געזעלשאַפֿטען און אויך פֿערשידענע חיות לעבען אין געזעלשאַפֿטען. בינען, מוראַשקעס, ביבערס, בופֿלאַקסען און אַזוי ווייטער לעבען שטענדיג אין געזעלשאַפֿטען, מיט געוויסע געזעלשאַפֿטליכע איינאָרדנונגען, מיט זיטען, מיט מדות, כמעט אַזוי ווי די מענשליכע געזעלשאַפֿטען. פֿאַר וואָס זשע איז צו קולטור מסוגל בלויז אַ מענשליכע געזעלשאַפֿט און נישט וועלכע עס איז געזעלשאַפֿט פֿון חיות? פֿאַר וואָס קענען בינען אָדער מוראַשקעס נישט בעשאַפֿען קיין קולטור?

און אַז חיות זענען נישט מסוגל צו קולטור, קען מען זעהן פֿון דעם פֿאָלגענדען פֿאַקט. דער כאַראַקטעריסטישער סמן פֿון קולטור איז דאָס, וואָס זי שטעהט קיין מאָל נישט אויף איין אָרט, נור זי בייט זיך און ענטוויקעלט זיך כסדר פֿון נידעריגערע שטופֿען צו העכערע. די מענשליכע געזעלשאַפֿט פֿון היינטיגער צייט, די זעלבע געזעלשאַפֿט מיט הונדערט יאָהר צוריק און די זעלבע געזעלשאַפֿט מיט טויזענד יאָהר צוריק שטעלט מיט זיך פֿאָר דריי בעזונדערע פֿערשידענאַרטיגע שטופֿען פֿון קולטור. דאָס איז אָבער בלויז ביי

מ ע נ ש ע ן. בײַ חיות איז אַנדערש. די בינען פֿון הײַנטיקער צײַט און די בינען מיט הונדערטער און מיט טויזנטער יאָרן צוריק האָבן שטענדיק געלעבט אין די זעלביקע פֿאָרמען, פּראָדוצירט דעם זעלביקן האָניק און געמאַכט די זעלביקע קעמערלעך פֿון וואַקס. קיין שום ענדערונגען קומען אין זייער לעבן נישט פֿאָר, און דאָס הייסט, אַז זיי האָבן נישט קיין קולטור.

פֿאַר וואָס זשע איז צו קולטור מסוגל בלויז אַ געזעלשאַפֿט פֿון מ ע נ ש ע ן און נישט אַ געזעלשאַפֿט פֿון חיות?

דער תּירוץ איז, ווײַל צווישן מענטשן און חיות ליגט זייער אַ גרויסער אונטערשייד. אי מענטשן, אי חיות, אַלס לעבעדיקע בעשעפֿענישן, דאַרפֿן בעקומען פֿון דער נאַטור מיטלען, מיט וואָס אויפֿצוהאַלטן דאָס לעבן. נור דער גרויסער אונטערשייד צווישן מענטשן און חיות ליגט אין דעם, וואָס חיות פֿערברויכן די מיטלען, וואָס זיי בעקומען פֿון דער נאַטור ר ו י ה ע ר ה י י ד; פֿערקעהרט, מענטשן אַ ר ב י י ט ע ן די דאָזיקע מ י ט ל ע ן א י ב ע ר און גיבן זיי צו אַ נייע פֿאָרם און געשטאַלט.

אַ חיה, וואָס ערנעהרט זיך מיט פֿלייש, עסט אַלע מאָל דאָס פֿלייש רויהערהייד, זי קען עס נישט זאַלצן, נישט בראָטן, נישט קאָכן און קען איהם נישט צוגעבן קיין אַנדער טעם. אַ חיה קען זיך נישט מאַכן קיין קליידער, קיין מעבל און קען בכלל נישט אומבײַטן די אַרט און ווײַזע פֿון איהר לעבן. פֿערקעהרט, דער מענש אַרבייט איבער די מיטלען, וואָס ער בעקומט פֿון דער נאַטור, און גיט זיי כּסדר צו אַנ׳אַנדער פֿאָרם מיט אַנ׳אַנדער אינהאַלט. ער בעשאַפֿט כּסדר נייע זאַכן. פֿון קערנער ווערט בײַ איהם געבעקס, פֿון וואָל מאַכט ער אַ מאַנטעל, פֿון אַ בוים ווערט בײַ איהם אַ טיש, אַ בעט א. אַז. וו. מיט איין וואָרט, דער מענש אַרבייט איבער די נאַטור, ער גיט איהר כּסדר צו נייע פֿאָרמען און געשטאַלטן, און דאָס איז דער באָדן, אויף וועלכן עס אַנטוויקלט זיך די קולטור. וואָס מעהר דער מענש איז פֿעהיק איבערצואַרבייטן די מיטלען, וואָס ער בעקומט פֿון דער נאַטור, אַלץ העכער

איז די קולטור; פֿערקעהרט, וואָס ווענינער דער מענש איז דערצו פֿעהיג, אַלץ נידערינער איז די קולטור.

קולטור איז, אַלזאָ, גייסטיגע ענטוויקלונג, בילדונג, אויפֿקלערונג, און דער באָדען פֿון קולטור איז די צילבעוואוסטע אַרבייט, די איבעראַרבייטונג פֿון די מיטלען, וואָס בעקומען זיך פֿון דער נאַטור, די פּראָדוקציע.

וואָס זשע פֿאַר אַ שלוס דאַרפֿען מיר מאַכֿען פֿון אָט דעם פֿאַקט?

דער שלוס איז דער, אַז די אַרבייטער שיכֿטען פֿון דער געזעלשאַפֿט, די, וועלכֿע בעשעפֿטיגען זיך מיט פּראָדוקציע,— זיי זענען דער באָדען פֿון קולטור, צוליב זיי איז די קולטור מעגליך, און אויף אַזאַ אופֿן זענען זיי די טרעגער, די אויסדריקער און די פֿאָרשטעהער פֿון קולטור.

איז דאָס ריכֿטיג אַזוי? זענען די אַרבייטענדיגע שיכֿטען טאַקי די אויסדריקער און די פֿאָרשטעהער פֿון קולטור?

עס איז גענוג צו וואַרפֿען אַ בליק אַרום זיך און אין דער געשיכֿטע, כּדי איינצוזעהן, אַז די זאַך איז נישט אַזוי. די גאַנצע צייט זינט די מענשליכֿע געשיכֿטע האָט זיך אָנגעפֿאַנגען, איז אַרבייט און קולטור נישט פֿעראייניגט, נור זיי שטעלען מיט זיך פֿאָר צוויי געגענזאַצען: פֿון איין זייט אַ קליין הייפֿעלע מענשען, וועלכֿע אַרבייטען נישט, טהון נישט אַריין קיין פֿינגער אין קאַלטע וואַסער, און זיי זענען די טרעגער און די פֿאָרשטעהער פֿון קולטור, און פֿון דער צווייטער זייט מיליאָנען-מיליאָנען מענשען, וועלכֿע פּראַצעווען מיט ביטערען שוויים, אַרבייטען-איבער אַלע מיטלען, וואָס בעקומען זיך פֿון דער נאַטור, און זיי האָבען ווענינ שייכות צו קולטור, זיי זענען אויפֿ'ן שוואַכֿסטען אופֿן די פֿאָרשטעהער פֿון בילדונג און אויפֿקלערונג.

די גאַנצע געשיכֿטע פֿון די אַרבייטענדיגע שיכֿטען איז אייגענטליך די געשיכֿטע פֿון שקלאַפֿעריי. אין אַלטערטום איז דער אַרבייטער געווען אַ „ריידענדיגער אינסטרומענט", וועלכֿען מען פֿלעגט

קויפען, פערקויפען און בעהאנדלען אויף דעם ברוטאלסטען אופן. אין מיטעלען אלטער איז דער ארבייטער געווען א פאנזשציזניק, וועלכער האט געהערט צום פריץ און פלעגט בעהאנדעלט ווערען ווי דער „רײדענדיגער אינסטרומענט" פון אלטערטום. אין היינטיגער צייט איז דער ארבייטער א „לוין-שקלאף" און אין פיעל פרטים איז זיין לעבען ווייט נישט פערבעסערט געווארען.

מיר זעהען, אלזא, אז די גאנצע געשיכטע פון דער מענשהייט שטעלט מיט זיך פאר א מאדנעם ווידערשפרוך. קולטור איז בילדונג און אויפקלערונג, דער באדען פון קולטור איז די ארבייט, און אין דער זעלבער צייט איז ארבייט און קולטור אזוי אבגעזונדערט איינע פון די אנדערע, אז די ארבייטענדיגע שיכטען, וועלכע דארפען זיין די טרעגער און די אויסדריקער פון קולטור, זענען אין דער ווירקליכקייט די טרעגער און אויסדריקער פון שקלאפעריי, וועלכע איז שטענדיג א געגענזאץ צו קולטור...

און וואס איז דער רעזולטאט פון דעם דאזיגען היסטארישען ווידערשפרוך?

דער רעזולטאט איז דער, וואס אומזיסט שטאלצירען מיר מיט דער פראכט און מיט'ן גלאנץ פון אונזער קולטור. אין דער ווירקליכקייט איז נאך אין היינטיגער צייט דא אזוי ווייניג קולטור, אז די מענשהייט, אלס א גאנצע, שטעהט נאך עד היום אויף דעם שוועל פון בארבאריי און איז נעהנטער צו ווילדקייט איידער צו ווירקליכער ציוויליזאציע.

און אין דער אמת'ען, נעהמט וועלכע ס'איז פון די קולטורעלסטע נאציעס פון היינטיגער צייט, קוקט זיך צו צום לעבען פון איהרע פאלקס-מאסען, און דאן וועט איהר זעהן, ווי ווייט מיר שטעהען נאך פון א ווירקליכען קולטורעלען צושטאנד.

פראנקרייך, איינס פון די ציוויליזירטסטע לענדער פון היינטיגער צייט, שטעלט מיט זיך פאר לויט דער סטאטיסטיק פון די לעצטע יאהרען אזא ביילד:

די בעפעלקערונג פון פראנקרייך איז אין יאהר 1906 בע-

שטאַנען פֿון נײַן און דרײַסיק מיליאָן, הונדערט טויזענד מענשען.

די צאָהל פֿון די אביונים און קבצנים, וועלכֿע האָבען נישט געהאַט מיט וואָס א טאָג איבערצולעבען און האָבען געדאַרפֿט אָנקומען צו פֿרעמדער הילף איז אין יענעם יאָהר דערגאַנגען ביז 4 מיליאָן. און דאָס איז נישט געווען קיין קריזיס־יאָהר. דאָס יאָהר 1906 איז געווען אין פֿראַנקרייך אַ יאָהר פֿון „וואוילשטאַנד".

אין אָט דעם יאָהר פֿון אינדוסטריעלער אויפֿבליהונג האָבען איין מיליאָן 440 טויזענד מענשען, פֿראַנצויזישע בירגער, געלעבט פֿון דעם, וואָס די בעלי־רחמנים פֿון די צדקה־חברות פֿלעגען זיי אַרויסוואַרפֿען. לויט די בעריכֿטען פֿון די צדקה־אַנשטאַלטען, האָבען אָט די הונדערטער טויזענדער מענשען מעהרסטענטיילס נישט געהאַט קיין וואוינונגען און אין די קאַלטע און נאַסע ווינטער־נעכֿט פֿלעגען זיי נעכֿטיגען אין גאַס אָדער אין וויסטע פֿערלאָזענע חורבות. 290 טויזענד פֿון זיי זענען געווען פֿערשריבען בײַ דער פּאָליציי אַלס פּראָפֿעסיאָנעלע בעטלער און שנאָרער. 60 טויזענד מענשען זענען געזעסען אין די טורמעס אַלס פּראָפֿעסיאָנעלע גנבים און רויבער.

מעהר ווי הונדערט טויזענד מוטערס—אלמנות, וועלכֿע האָבען נישט געהאַט מיט וואָס צו ערנעהרען זייערע קליינינקע יתומים'לעך, האָבען זיך געווענדעט נאָך שטיצע. קיין שטיצע האָבען זיי אָבער אין יענעם יאָהר נישט בעקומען, ווייל עס איז געווען נאָך אַ גרעסערע צאָהל מענשען, וועלכֿע האָבען זיך געפֿונען אין אַן ערגערער לאַגע.

מעהר ווי 200 טויזענד יונגע מיידלעך זענען אין פֿראַנקרייך געצוואונגען צו זײַן פּראָסטיטוטקעס און לעבען פֿון שאַנד. זיי שנאָרען אַרום גאַנצע נעכֿט איבער די גאַסען, פֿערקויפֿען זיך פֿאַר אַ שטיקעל ברויט און פֿערשפּרייטען די שעדליכֿסטע ווענערישע קראַנקהייטען. איינינע סטאַטיסטיקער האָבען אויפֿגעוויזען, אַז בלויז 20 פּראָצענט פֿון דער מענליכֿער בעפֿעלקערונג אין פֿראַנקרייך האָבען נישט געליטען פֿון ווענערישע קראַנקהייטען, דאָס הייסט, אַז

צווישען יעדע הונדערט דערוואַקסענע מענער זענען גאַנצע 30 גע־וען קראַנק אויף פֿערשידענע פֿאָרמען פֿון סיפֿיליס.

דאָס איז דאָס לעבען פֿון די פֿאָלקס־מאַסען אין איינער פֿון די רייכסטע מדינות פֿון היינטיגער צייט. ווי זשע איז דער קולטו־רעלער צושטאַנד פֿון די דאָזיגע פֿאָלקס־מאַסען?

מיר וועלען נעהמען דעם קולטורעלען צושטאַנד פֿון די מענ־שען אין די מיטעלע יאָהרען, פֿון די ווירקליכע בירגער, וועלכע האָבען מיט זייער שטימע אַ דעה אין לאַנד. אין די יאָהרען 1886—1890 זענען אין פֿראַנקרייך פֿאָרגעקומען איין מיליאָן 379 טויזענד חתונות. ביים אַרויסנעהמען די ערלויבנישען צו אָט די חתונות האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז 142 טויזענד 906 חתנים און 222 טוי־זענד 653 כּלות האָבען נישט געקענט אונטערשרייבען זייער נאָמען.

עס פֿערשטעהט זיך, אַז פֿאַר די דאָזיגע מענשען זענען נישט נויטיג קיינע ביבליאָטעקען און לעזע־צימערן. זייער צייט־פֿערטרייב איז על־פּי־רוב אין די שענקען. דורכשניטליך ווערט אין פֿראַנקרייך אויסגעטרונקען אין אַ יאָהר צייט וויין, ביר און שפּירט 340 מיליאָן עמער. ריינער אַלקאָהאָל ווערט איינגעשלונגען 42 מיליאָן 900 טוי־זענד עמער.

אַזוי איז אין פֿראַנקרייך, אַזוי איז אויך אין אַלע אַנדערע „ציוויליזירטע“ לענדער. די גרויסע פֿאָלקסמאַסען, די אַרבייטענדיגע שיכטען, וועלכע זענען דער באָדען פֿון קולטור און צוליב וועלכע די קולטור איז מעגליך, זענען אין דער ווירקליכקייט וייט פֿון קול־טור און לעבען אין פֿינסטערניש און באַרבאַריי. און טאַקי צוליב דעם איז די גאַנצע מענשליכע קולטור נאָך אַזוי שוואַך און אַזוי ווענינ.

וואָס זשע, אַלזאָ, איז דאָס הויפּט־פּראָבלעם פֿון דער מענש־ליכער קולטור?

דאָס הויפּט־פּראָבלעם בעשטעהט אין דער פֿראַגע: צי איז מעגליך אָבצושאַפֿען אָט דעם היסטאָרישען ווידערשפּרוך פֿון קולטור און אַרבייט? איז מעגליך, אַז טאַקי די פֿאָלקסמאַסע, טאַקי די

אַרבייטענדיגע שיכטען, זאָלען זיין די ווירקליכע טרעגער און אויס-
דריקער פֿון קולטור? איז מעגליך, אַז פֿון דער קולטור זאָל גענ-
יסען די גאַנצע מענשהייט און נישט בלויז איין הייפֿעלע?
(אַט אין דעם פּראָבלעם ליגט די פֿראַגע וועגען סאָציאַליזם).

3.

קולטור און שקלאַפֿעריי.

מיר האָבען שוין געזעהן, אַז די גאַנצע מענשליכע געשיכטע שטעלט מיט זיך פֿאַר אַ מאָדנעם ווידערשפּרוך. דער העכסטער אי-דעאַל פֿון יעדער מענשליכער געזעלשאַפֿט איז ק ו ל ט ו ר. „קולטור“ איז גייסטיגע ענטוויקלונג, בילדונג, אויפֿקלערונג, און דער באָדען פֿון קולטור איז די אַ ר ב י י ט, די פּראָדוקציע. דערפֿון איז נאַטיר-ליך, אַז די פּראָדוצירענדיגע עלעמענטען פֿון דער געזעלשאַפֿט, די אַרבייטענדיגע קלאַסען, דאַרפֿען זיין די טרעגער און די אויסדריקער פֿון קולטור. אין דער ווירקליכקייט איז אָבער נישט אַזוי. די טרע-גער און אויסדריקער פֿון קולטור זענען אַלע מאָל אַ קליין הייפֿעלע מענשען, וועלכע האָבען נישט צו טהון מיט פּראָדוקציע און ווייסען נישט פֿון קיין אַרבייט. פֿערקעהרט, די גרויסע אַ ר ב י י ט ע ר - מ אַ-ס ע ן האָבען נישט קיין שייכות צו קולטור. אין דעם משך פֿון דער גאַנצער געשיכטע געפֿינען זיי זיך אין אַזאַ אָדער אַנדער פֿאָרם פֿון שקלאַפֿעריי און זענען די פֿאָרשטעהער פֿון אונוויסענהייט און באַרבאַריי. עס שטעלט זיך דעריבער די פֿראַגע: איז מעגליך אָב-צושאַפֿען דעם דאָזיגען ווידערשפּרוך? איז מעגליך, אַז אַרבייט און קולטור זאָלען זיך פֿעראייניגען?

כדי צו געבען אַ ריכטיגען ענטפֿער אויף אָט דער פֿראַגע, מוזען מיר קודם כל זעהן, פֿון וואַנען נעהמט זיך דער ווידערשפּרוך: צי איז די שקלאַפֿעריי פֿון די אַרבייטענדיגע מאַסען אַ נויטווענדיג-קייט אָדער נישט?

אונז קען דאַכטען, אַז אַזאַ פראַגע איז איבעריג. עס פער-
שטעהט זיך, אַז די שקלאַפעריי פון די אַרבייטענדיגע שיכטען איז
זעהר נויטיג פאַר דעם הייפעלע רייכע לעדיג-געהער, ווייל אַט די
שקלאַפעריי מאַכט פאַר זיי מעגליך צו לעבען אין דעם גרעסטען
לוקסוס און וואויל-טאָג. ווי קען אָבער זיין נויטיג אַזאַ אונגערעכ-
טיגקייט פאַר'ן פאָלק, פאַר דער גאַנצער מענשהייט בכלל?

דאַכט זיך, אַז דאָס איז ריכטיג. פון דעסטוועגען, ווי קומט
עס, אַז אין אַלטערטום, אין די צייטען פון דער גרויזאַמסטער
שקלאַפעריי, האָט זיך נישט געפונען קיין דענקער, קיין פילאָזאָף
און קיין מאָראַל-פרעדיגער, וועלכער זאָל אַרויסטרעטען געגען שקלאַ-
פעריי? פערקעהרט, די גרעסטע און בעסטע מענשען פון אַלטער-
טום האָבען געהאַלטען, אַז אָהן שקלאַפעריי קען מען זיך נישט
בעגעהן.

דער גרעסטער דענקער פון אַלטערטום, אַריסטאָטעל, האָט
זיך אָפען אויסגעדריקט, אַז „שקלאַפעריי איז אַ נויטיגע און גערעכ-
טיגע זאַך". ביי דער מיינונג האָבען זיך אויך געהאַלטען אַלע אַנ-
דערע פילאָזאָפען פון יענער צייט. איינער פון די חכמי התלמוד,
ר' יהודה, זאָגט „כל המשחר את עבדו עובר בעשה", „דער וואָס
בעפרייט זיין שקלאַף בעגעהט אַ פערברעכען". אפילו דער ערשטער
אויסגעשפראָכענער סאָציאַליסט פון אַלטערטום, דער גרויסער פי-
לאָזאָף פלאַטאָן, וועלכער איז אַרויסגעטרעטען געגען פריוואַט-איי-
גענטום און האָט געשטרעבט איינצופיהרען אַ סאָציאַליסטישע אָרד-
נונג, „מלוכה פון פילאָזאָפען", האָט זיך נישט געקענט פאָרשטעלען
די דאָזיגע גליקליכע מלוכה אָהן שקלאַפען.

אויף דעם זעלבען שטאַנדפונקט זענען אויך געשטאַנען אַלע
רעליגיאָנס-לעהרער און מאָראַל-פרעדיגער פון אַלטערטום, נישט אין
תורת משה, נישט אין דעם קריסטליכען עוואַנגעליום און נישט אין
קיין אַנדערער העכסט מאָראַלישער רעליגיע, קענט איהר נישט גע-
פינען קיין איין שאַרפען פראָטעסט געגען שקלאַפעריי און קיין
פאָדערונג זי אָבצושאַפען. אין בעסטען פאַל פרעדיגען זיי צו

בעגעהן זיך מיט שקלאַפֿען עטוואָס מילדער און מענשליכער.

פֿאַר וואָס איז דאָס אַזוי? פֿאַר וואָס האָבען די בעסטע מענשען פֿון אַלטערטום קיינמאָל נישט פּראָטעסטירט געגען שקלאַפֿעריי?

דאָס איז דערפֿאַר, ווייל אין די אינטערעסען פֿון קולטור, וועלכע איז דער מענשהייט אַלע מאָל געווען זעהר טייער, האָט די שקלאַפֿעריי אין יענער צייט געמוזט עקזיסטירען און אָהן איהר האָט מען זיך נישט געקענט בעגעהן.

די קולטור איז כאַראַקטעריסטיש דערמיט, וואָס זי ענטוויקעלט ביי די מענשען אַלץ מעהר און מעהר בעדערפֿנישען, ווי מאַטעריעלע אַזוי אויך גייסטיגע. און צו ערפֿילען אָט די אַלע בעדערפֿנישען, צו בעשאַפֿען אָט די אַלע זאַכען, וואָס דאָס קולטורעלע לעבען פֿאָדערט, איז נויטיג אָנצווענדען זעהר אַ גרויסע מאַסע מעכאַנישע קראַפֿט.

אין היינטיגע צייטען זענען דאָ טויזענדער און מיליאָנען מאַשינען, וועלכע ענטוויקלען אָט די מעכאַנישע קראַפֿט. אין אַמאָליגע צייטען, ווען קיין מאַשינען זענען נישט געווען, זענען דער איינציגער קוואַל פֿון מעכאַנישער קראַפֿט געווען די מענשליכע הענד. אין יעדען פּלאַץ, וואו אין היינטיגער צייט ברויכט מען אַ מאַשין, האָט מען אַמאָליגע צייטען געמוזט ברויכען טויזענדער מענשליכע הענד.

דערמאָנט זיך די ערצעהלונג פֿון תנך, ווי אַזוי שלמה המלך האָט געבויט דעם בית־המקדש. דער בית־המקדש אין שלמה׳ס צייטען, אין פֿערגלייך מיט די גרויסע געביידעס פֿון היינטיגער צייט, איז געווען איינפֿאַך אַ שפּילצייג, און דאָך וואָס פֿאַר אַן׳אונגעהויערע צאָהל מענשען עס האָט זיך געפֿאָדערט איהם צו בויען! כדי צו בויען דעם בית־המקדש, האָט דאָס פֿאָלק געדאַרפֿט קודם כל צושטעלען צו שלמה המלך 150 טויזענד מענשען, וועלכע מען האָט אַוועקגעשיקט אין די בערג פֿון לבנון. 70 טויזענד מענשען האָבען געהאַקט דאָרטען שטיינער און 80 טויזענד מענשען האָבען געדאַרפֿט די שטיינער צו שלעפּען אויף זיך קיין ירושלים. אויסער די

שטיינער האָט מען אויך געדאַרפט האָבן קלעצער. דאָס פאָלק האָט ווידער געדאַרפט צושטעלן נאָך 30 טויזענד מענשען, וועלכע זענען אַוועקגעשיקט געוואָרען אין די וועלדער פון לבנון צו האַקען קלעצער און איבערצושלעפּען זיי אויף זיך קיין ירושלים!

אויף צו בעקומען דאָס בוי־מאַטעריאַל אַליין, בלויז די שטיינער און קלעצער, וועלכע האָבן זיך געפאָדערט פאַר דעם בית־המקדש, האָבען געמוזט אַרבייטען 180 טויזענד מענשען, און די אַרבייט האָט געדויערט זיבען יאָהר נאָכאַנאַנד! אַזוי איז אויך פאָרגעקומען ביי די גרויסע געביידעס פון מצרים און אין אַלע ציוויליזירטע לענדער פון אַלטערטום. און דאָס איז געווען דער רעזולטאַט פון דעם, וואָס מען האָט אין יענע צייטען נישט געהאַט קיין מאַשינען.

אָנשטאָט מאַשינען האָט מען געמוזט ברויכען מענשען. ווען אַ מענש ווערט אָבער געברויכט אָנשטאָט אַ מאַשין, ווערט ער אַליין פערוואַנדעלט אין אַ מאַשין. עס ווערען געברויכט בלויז זיינע הענד, זיין איינפאַכע מעכאַנישע קראַפט. פאַר זיין קאָפּ איז נישטאָ קיין שום אַרבייט, קיין שום איבונג. זיין אינטעלעקטועלע קראַפט ווערט פערטעמפּט, זיין גייסט ווערט ערנידעריגט און ער ווערט אַן איינפאַכע אַרבייטענדיגע בהמה. נישט די קולטור עקזיסטירט פאַר איהם, נור ער עקזיסטירט פאַר דער קולטור, ווי אַלע אַנדערע מיליאָנען פערד און אָקסען.

עס איז גאַנץ אינטערעסאַנט צו זעהן, ווי אַזוי עס איז געוואָרען שקלאַפעריי; ווי אַזוי עס איז געווען מעגליך, אַז איין טייל מענשען זענען פערבליבען מענשען און האָבען ענטוויקעלט אַלץ אַ העכערע קולטור, און דער אַנדערער טייל מענשען איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַרבייטענדיגע בהמות, וואָס זייער לעבען האָט געהאַט אַ בעדייטונג נור אויף אַזוי פיעל, אויף וויפיעל זיי זענען געווען נויטיג פאַר דער קולטור פון אַנדערע. דאָס איז איצט אָבער נישט אונזער טעמע. פאַר אונז איז געווען גענוג פעסטצושטעלען דעם פאַקט, אַז אין די אינטערעסען פון קולטור, וועלכע איז אַלע

מאָל דער העכסטער אידעאַל פון דער מענשהייט, האָט די שקלאַפעריי אין אַמאָליגע צייטען געהאַט אַ געוויסע בערעכטיגונג.

ווי זשע איז אין היינטיגער צייט? איז די שקלאַפעריי פון די אַרבייטער-מאַסען אויך היינט אַ נויטווענדיגע זאַך? פאָדערען אויך היינט די אינטערעסען פון קולטור, אַז דער גרעסטער טייל מענשען זאָלען זיין נישט מעהר ווי אַרבייטענדיגע בהמות?

מיר האָבען שוין פריהער אָנגעוויזען אויף דעם פאַקט, אַז אין היינטיגער צייט עקזיסטירען שוין טויזענדער און מיליאָנען מאַשינען, וועלכע ענטוויקלען אַנ'אונגעהויערע מעכאַנישע קראַפט. די ענטוויקלונג פון מאַשינעריי איז אין היינטיגער צייט שוין דערגאַנגען ביז אַזאַ הויכער שטופע, דאָס עס איז בעשאַפען געוואָרען אַ מעגליכקייט, אַז מענשען זאָלען זיך בעפרייען פון דער שווערער פערטעמפענדיגער פיזישער אַרבייט. פיעל סטאַטיסטיקער בעווייזען דאָס פון יעדער פאַמיליע, וואָס בעשטעהט פון אַ פאָטער, מוטער און דריי קינדער, איז גענוג, אַז בלויז דער פאָטער זאָל אַרבייטען דריי-פיר שעה אַ טאָג, כדי צו פיהרען זעהר אַ שענעם אַרט לעבען און ערפילען אַלע קולטורעלע בעדערפנישען פון היינטיגער צייט.

און אַט די דריי-פיר שעה אַרבייט זענען אויך נישט איינפאַכע מעכאַנישע אַרבייט, נור גיכער ק א פ-א ר ב י י ט. שלעפען, ציהען, הויבען און אַזוי ווייטער — דאָס טוט די מאַשין, און די אַרבייט פון דעם מענשען בעשטעהט אין קאָנטראָלירען און רעגולירען דעם גאַנג פון דער מאַשין. דאָס איז מעהר קאָפ-אַרבייט, און ביי אַזאַ אַרבייט מוזען זיך אַלץ מעהר ענטוויקלען די גייסטיגע פעהיגקייטען פון מענשען.

מיט איין וואָרט, די בעדינגונגען פון היינטיגען לעבען האָבען געבראַכט דערצו, אַז די אַרבייטענדיגע מאַסען קענען זיך בעפרייען פון דער פערטעמפענדער מעכאַנישער אַרבייט. זיי קענען האָבען פיעל פרייע צייט, פיהרען אַ שעהנעם קולטורעלען לעבען און ווערען אַלץ מעהר געבילדעט און אינטעליגענט. אויף אַזאַ אופן איז

איצט געקומען די צייט, אַז די קולטור קען זיך פֿערשפּרייטען איבער דער גאַנצער מענשהייט און דער העכסטער אידעאַל פֿון דער מענשליכער געזעלשאַפֿט קען פֿערווירקליכט ווערען.

וואָס זשע איז אין דער ווירקליכקייט? האָבען די מאַשינען טאַקי בעפֿרייט די מענשען? קענען די אַרבייטענדיגע מאַסען פֿיהרען אַ לייכטערען לעבען און אַליין ווערען די פֿאָרשטעהער פֿון קולטור?

אין דער ווירקליכקייט האָט די גאַנצע ענטוויקלונג פֿון דער מאָדערנער אינדוסטריע מיט דעם וואוקס פֿון מאַשינעריי געבראַכט בלויז דערצו, וואָס אַ קליין הייפֿעלע מענשען זענען געוואָרען אונגעהויער רייכער אין פֿערגלייך מיט די רייכע מענשען פֿון אַמאָליגע צייטען; די לאַגע פֿון די פּראָדוצירענדיגע עלעמענטען איז אָבער כמעט נישט פֿערבעסערט געוואָרען. די אַרבייטענדיגע מאַסען זענען פֿערבליבען אין דער זעלביגער אָרימקייט, אָבהענגיגקייט און שקלאַפֿעריי, ווי אַ מאָל.

מיר וועלען ברענגען בלויז איין ביישפּיל פֿון אונזער „גאָלדענעם לאַנד”, פֿון די פֿעראייניגטע שטאַאַטען.

מיט אַ פּאָר יאָהר צוריק איז בעשטימט געוואָרען אַ רעגירונגס-קאָמיסיע אונטערצוזוכען דעם אייזען-טרעסט. די קאָמיסיע איז געזעסען אין וואַשינגטאָן און האָט אַרויסגערופֿען פֿערשידענע עדות, וועלכע האָבען געדאַרפֿט דערצעהלען וועגען דעם דאָזיגען טרעסט. צווישען די דאָזיגע עדות איז אויך געווען דער אייזען-מאַגנאַט קאַרנעגי, וועלכער האָט מיט עטליכע יאָהר פֿריהער פֿערקויפֿט זיינע אייזען-פֿאַבריקען צו דעם דאָזיגען טרעסט.

אויף דער פֿראַגע: וויפֿיעל האָט איהם דער טרעסט אָבגעצאָלט פֿאַר זיינע פֿאַבריקען? האָט ער געענטפֿערט, אַז ער האָט בעקומען 470 מיליאָן דאָלאַר, נור ער האָט געמאַכט אַ שלעכטען מסחר, ווייל ער האָט געקענט בעקומען פֿון טרעסט מיט 100 מיליאָן דאָלאַר מעהר, גאַנצע 570 מיליאָן.

און אויף דער פֿראַגע: ווי קען ער בעווייזען, אַז זיינע פֿאַבריקען זענען ווערט געווען מיט 100 מיליאָן דאָלאַר מעהר, האָט

ער געענטפֿערט, אַז קאַפּיטאַל ווערט אָבגעשאַצט לויט דעם פּראָפֿיט, וואָס ער ברענגט, און זיינע אייזען־פֿאַבריקען פֿלעגען מאַנכע יאָהרען ברענגען איהם ריינעם פּראָפֿיט ניט ווייניגער פֿון 40 מיליאָן דאָלאַר אַ יאָהר.

40 מיליאָן דאָלאַר אַ יאָהר ריינעם פּראָפֿיט, 770 טויזענד דאָלאַר אַ וואָך, 110 טויזענד דאָלאַר אַ טאָג, פֿינפֿטהאַלבען טויזענד דאָלאַר יעדע שעה דורכ'ן טאָג און דורך דער נאַכט!

אַ יאָ, ניט קיין שלעכטע הכנסה? ווי־זשע זענען געווען די הכנסות פֿון די אַרבייטער אין יענע יאָהרען?

כמעט אין יענעם יאָהר ווען קאַרנעגי — ווי איינינע אַנדערע מאַגנאַטען פֿון אַמעריקאַ — האָט געמאַכט אַזעלכע ריזיגע פּראָפֿיטען, איז פֿאָרגעקומען אַנ'אונאָפֿיציעלע אונטערזוכונג וועגען די שכירות פֿון די אַרבייטער. איינינע געזעלשאַפֿטען, וועלכע האָבען אונטערגענומען די דאָזיגע אונטערזוכונג, האָבען אַרויסגעשיקט פֿראַגע־ליסטען צו 3 מיליאָן 297 טויזענד 819 אַרבייטער, און צוויי מיליאָן 633 טויזענד 552 אַרבייטער האָבען געענטפֿערט אויף די פֿראַגע־ליסטען.

פֿון די ענטפֿערס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז 305 טויזענד 111 אַרבייטער האָבען געהאַט דורכשניטליכע שכירות פֿון 3 ביז 6 דאָלאַר אַ וואָך.

915 טויזענד 187 אַרבייטער האָבען געהאַט פֿון 6 ביז 10 דאָלאַר אַ וואָך.

860 טויזענד 50 אַרבייטער האָבען געהאַט פֿון 10 ביז 15 דאָלאַר אַ וואָך.

385 טויזענד 557 אַרבייטער האָבען געהאַט פֿון 15 ביז 20 דאָלאַר אַ וואָך.

און בלויז 157 טויזענד 557 אַרבייטער, ד. ה. ווייניגער ווי 6 פּראָצענט פֿון אַלע מיליאָנען אויסגעפֿרעגטע אַרבייטער, האָבען געהאַט עטוואָס מעהר פֿון 20 דאָלאַר אַ וואָך.

אָט דאָס איז דער רעזולטאַט פֿון דעם פּראָגרעס פֿון דער

הײנטיגער געזעלשאַפט! אַמאָל האָבען עקזיסטירט עלענד און שקלאַפערײ צוליעב דעם, װײל די געזעלשאַפט איז געװען אָרים, מאַשינערײ האָט נישט עקזיסטירט און מענשען פלעגען געברויכט װערען אָנשטאָט מאַשינען. אין הײנטיגע צײטען איז די מאַשינערײ זעהר ענטװיקעלט, די געזעלשאַפט איז געװאָרען אונגעהויער רײך; דאָס גאַנצע רײכטום איז אָבער אַרײנגעפאַלען אין די הענד פון אַ קלײן הײפעלע מאַגנאַטען, און די ברײטע אַרבײטער-מאַסען זענען װידער פערבליבען אין דעם זעלביגען עלענד און דער זעלביגער שקלאַפערײ.

װי אַזױ איז דאָס געװען מעגליך? און צי קען מען זיך ראטעװען פון אַזאַ צושטאַנד?

אָט דאָ קומען מיר צו דער פראַגע פון סאָציאַליזם.

4.

אַרבײט און אײגענטום.

ס'איז שױן אָנגעװיזען געװאָרען, אַז די שקלאַפערײ פון די אַרבײטענדיגע מאַסען האָט זיך אין אַמאָליגע צײטען געהאַלטען אױף אַ נאַטירליכען גרונד. די פראָדוקציע פון דער געזעלשאַפט איז נאָך געװען װעניג ענטװיקעלט, קײן מאַשינערײ האָט נאָך נישט עקזיסטירט, און דעריבער פלעגען מענשען געברויכט װערען אָנשטאָט מאַשינען. פערקעהרט, די שקלאַפערײ פון הײנטיגער צײט האָט נישט אונטער זיך קײן שום נאַטירליכען באָדען. די געזעלשאַפט איז געװאָרען זעהר רײך, און די מאַשינערײ פון הײנטיגער צײט האָט זיך ענטװיקעלט ביז צו אַזאַ שטופע, אַז זי קען בעפרײען אַלע מענשען פון דער שװערער, פערטעמפענדיגער מעכאַנישער אַרבײט, און אַלע מענשען פון די ציװיליזירטע לענדער קענען װערען פרײ און קולטורעל.

פֿאַר וואָס=זשע איז אָט די מעגליכקייט נישט פֿערווירקליכ־ געוואָרען? וואָס איז דערפֿון די אורזאַכע?

די אורזאַכע איז די אונגאָרמאַלקייט פֿון דער היינטי־ גער קאַפּיטאַליסטישער אָרדנונג.

דאָס עקאָנאָמישע לעבען פֿון יעדער מענשליכער געזעלשאַפֿט דריקט זיך אויס אין צוויי פֿאָרמען, וועלכע זענען אַלע מאָל ענג פֿערבונדען צווישען זיך: די פֿאָרמען פון פּראָדוקציע און די פֿאָרמען פֿון אייגענטום.

כּדי מענשען זאָלען קענען עקזיסטירען, מוזען זיי בעקומען פֿון דער נאַטור פֿערשידענע זאַכען און איבעראַרבייטען זיי לויט דער פֿאָדערונג פֿון זייער געברויך, דאָס הייסט, זיי מוזען זיך בע־ שעפֿטיגען מיט פּראָדוקציע. און אַזוי ווי מענשען לעבען און פּראָ־ דוצירען אַלע מאָל אין געזעלשאַפֿטען, דעריבער מוזען די אויסגע־ אַרבייטע פּראָדוקטען אויף אַ געוויסען אופן פֿערטיילט ווערען צווי־ שען די מיטגליעדער פֿון דער געזעלשאַפֿט. די פֿאָרמען פֿון אַרבייט הייסען אין דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע—די פּראָדוקציאָנס־פֿאָרמען; די פֿאָרמען פֿון דער פֿערטיילונג הייסען — די אייגענטומס־פֿאָרמען. פּראָדוקטען און אייגענטום זענען אַלע מאָל פֿערבונדען צווישען זיך, און יעדע מענשליכע געזעלשאַפֿט קען זיין נאָרמאַל נאָר דאַן, ווען די אייגענטומס־פֿאָרמען זענען צוגעפּאַסט צו די פּראָדוקציאָנס־ פֿאָרמען.

לאָמיר זיך צוקוקען צו פֿאַקטען פֿון דער מענשליכער געשיכטע.

ווען מיר ווילען וויסען ווי אַזוי האָבען מענשען געלעבט אין די אַמאָליגע פֿאָרהיסטאָרישע צייטען, מוזען מיר פֿאָרשטעלען אַזעלכע מענשען, וועלכע וויסען נאָך נישט פֿון קיין מאַשינערייע און פֿון קיינע קונציגע אַרבייטס־אינסטרומענטען. די איינציגע געצייג, מיט וועלכע זיי האָבען זיך געקענט בענוצען, איז געווען אַ פּשוט׳ער פֿערשאַרפֿטער שטיקעל שטיין אָדער אַ שפּיציגער ביין. נישט פֿון ערד־אַרבייט און נישט פֿון פֿיהצוכט האָבען זיי נאָך נישט געוואוסט,

און בכלל זענען זיי געווען זעהר ווילד און אונוויסענד. הונגער און קעלט האָבען זיי אָבער געפֿיהלט, און דעריבער האָבען זיי אויך געמוזט פּראָדוצירען, כּדי צו דערהאַלטען דעם לעבען.

ווי זשע זענען געווען די פֿאָרמען פֿון זייער פּראָדוקציע? ווי אַזוי פֿלעגען זיי אויסאַרבייטען מיטלען צו בעשיצען זיך פֿון קעלט?

כּדי צו בעשיצען זיך פֿון קעלט, מוז מען טראָגען קליידער. און אַזוי ווי דער פֿאַרצייטיגער מענש האָט נישט געקענט האָבען קיין קליידער נישט פֿון וואָל און נישט פֿון לייווענד, איז זיין איינציגע קלייד געווען—אַ פֿעל פֿון אַ חיה אָדער בהמה. כּדי אָבער צו האָבען די פֿעל, מוז מען די חיה הרג'ענען. ווי זשע פֿלעגט דער ווילדער מענש פֿון די פֿאָרהיסטאָרישע צייטען קענען הרג'ענען אַזאַ חיה, ווי אַ בער אָדער אַ וואָלף, וועמעס פֿעל ער האָט געדאַרפֿט האָבען? אין היינטיגע צייטען קען איין מענש אַרויסגעהן געגען אַ בער, מיט אַ גוטען ביקס אין האַנד קען ער דער'הרג'ענען דעם בער פֿון אַ וויטער שטרעקע. דער פֿאַרצייטיגער מענש, וועלכער האָט נישט געהאַט קיין ביקס און האָט נאָך אפילו פֿון קיין פֿייל און בויגען נישט געוואוסט, האָט איינער אַליין, מיט אַ שטיין אָדער שטעקען, בשום אופן נישט געקענט אַרויסטרעטען געגען אַ בער. דעם בער האָט געקענט דער'הרג'ענען נור אַ גאַנצע גרופּע פֿון מענשען. די גאַנצע משפּחה — 50 אָדער 100 מענשען — קלויבען זיך צוזאַמען, רינגלען אַרום דעם אָרט, וואו דער בער ליגט, הויבען אויף אַ שרעקליכען טומעל און ליאַרעם, דערשרעקען דעם בער, טרייבען איהם אַרויס פֿון זיין גרוב, פֿערטרייבען איהם צווישען הויכע פֿעלזען אָדער בוימער, קלעטערען אַרויף אין דער הויך און הויבען אָן צו האָגלען אויף איהם פֿון הויך מיט שטיינער און קלעצער, און אויף אַזאַ אופן פֿלעגען זיי דער'הרג'ענען דעם בער.

דאָס הרג'ענען דעם בער איז, אַלזאָ, געווען נישט קיין אינדיווידועלע אַרבייט, נור אַ געזעלשאַפֿטליכע, און אַזוי ווי אַזעלכע היות פֿלעגט מען כּסדר דאַרפֿען הרג'ענען אין אַ גרויסער צאָהל, ווייל מען האָט זיך גענויטיגט אין זייער פֿעל מעהר ווי אין היינטי-

גער צייט, — הייסט דאָס, אַז די גאַנצע קליידער-פּראָדוקציע פֿון די אַמאָליגע צייטען איז געווען אַ געזעלשאַפֿטליכע.

די אַנדערע פֿאָרמען פֿון פּראָדוקציע זענען אויך געווען מעהר אָדער ווייניגער געזעלשאַפֿטליך. און ווייל די פּראָדוקציאָנס-פֿאָרמען פֿון יענער צייט זענען געווען געזעלשאַפֿטליך, זענען די אייגענטומס-פֿאָרמען אויך געווען געזעלשאַפֿטליך.

יעדערער, ווער עס האָט אַ שטיקעל ידיעה אין קולטור-געשיכטע, ווייס, אַז אין די ערשטע צייטען האָט מען נאָך פֿון פּריוואַט-אייגענטום — „שלי שלי ושלך שלך” — נישט געוואוסט, און אין דער אמת'ן האָט אין יענע צייטען געקענט איינער זאָגען, אַז דער בער געהערט צו איהם, ווען אַלע צוזאַמען האָבען איהם דער'הרג'עט? די פֿעל פֿון די דער'הרג'עטע חיות פֿלעגען געהערען צו דער גרופּע אין אַלגעמיין. און דער עלטערער פֿון דער גרופּע פֿלעגט שוין בעזאָרגען, אַז קיינער זאָל נישט אַרומגעהן אַ נאַקעטער.

אזוי איז געווען אין פֿאָרהיסטאָרישע צייטען. די פּראָדוקציאָנס-פֿאָרמען זענען געווען געזעלשאַפֿטליך, די אייגענטומס-פֿאָרמען זענען אויך געווען געזעלשאַפֿטליך.

אין די שפּעטערדיגע דורות האָט זיך דאָס לעבען אומגעביטען. עס זענען איינגעפֿיהרט געוואָרען ערד-אַרבייט, פֿיהצוכט, אויך אַנדערע מלאכות ווי שניידעריי, שוסטעריי און אַזוי ווייטער. אַרבייטס-אינסטרומענטען זענען נאָך געווען ווייניג ענטוויקעלט, קיין מאַשינעריי האָט נאָך נישט עקזיסטירט, און דעריבער האָט די אַרבייט געקענט פֿאָרקומען אויף אַ קליינעם מאַסשטאַב און די פּראָדוקטען פֿלעגען אויסגעאַרבייט ווערען פֿון איינצעלנע מענשען אָדער פֿאַמיליען. יעדע פֿויערשע פֿאַמיליע האָט זיך איהר שטיקעל ערד, וועלכע זי בעאַרבייט און ציהט איהר יניקה. יעדער בעל-מלאכה איז אויך געווען פֿאַר-זיך און האָט נישט געהאַט קיין שייכות צו די אַנדערע בעלי-מלאכות. דער שניידער זיצט ביי זיין טישעל מיט זיין שער און אייזען און אַרבייט אויף דעם גאַנצען ראָק; דער שוסטער זיצט ביי זיין ווערקשטאַט און אַרבייט אויס דעם גאַנצען שוך; דער

שלאָסער זיצט בעזונדער און אַרבייט אויס דע[illegible]יצען שלאָס, און
אַזוי ווייטער. די פּראָדוקציע איז אַלץ מעהר און מעהר געוואָרען
אינדיווידועל, פּריוואַט.

און אויף וויפיעל די פּראָדוקציאָנס-פאָרמען זענען געוואָרען
פּריוואַט, אויף אַזוי פיעל זענען די אייגענטומס-פאָרמען אויך געוואָ-
רען פּריוואַט. און אַנדערש האָט נישט געקענט זיין. אויב איך האָב
געהאָרעוועט אויף אַ געוויסער זאַך און אַליין איהר אויסגעאַרבייט,
איז גאַנץ נאַטירליך, ווען איך קוק אויף איהר ווי. אויף מיין אייגענ-
טום און פּראָטעסטיר, ווען אַנ'אַנדער אָדער אַנדערע קומען און זאָ-
גען, אַז די זאַך געהערט נישט צו מיר.

מיר זעהען, אַלזאָ, אַז אין די פאָרהיסטאָרישע צייטען, ווען
די פּראָדוקציע איז געווען געזעלשאַפטליך, איז דאָס אייגענטום אויך
געזעלשאַפטליך. אין די שפּעטערדיגע דורות, ווען די פּראָדוקציע
איז געוואָרען פּריוואַט, איז דאָס אייגענטום אויך געוואָרען פּריוואַט:
ווי זשע איז די לאַגע אין היינטיגער צייט? אין וועלכע בעציהונגען
שטעהען די פּראָדוקציאָנס-פאָרמען צו די אייגענטומס-פאָרמען?

אין היינטיגער צייט איז די פּראָדוקציע ווידער געוואָרען גע-
זעלשאַפטליך, דאָס אייגענטום איז נאָך אָבער אַלץ געבליבען פּריוואַט.

אַ דאַנק דער מורא'דיגער ענטוויקלונג פון דער מאָדערנער
טעכניק ווערען יעדען טאָג אַרויסגעלאָזען אונגעהויערע מאַסען פּראָ-
דוקטען. אין דער אויסאַרבייטונג פון יעדען פּראָדוקט בעזונדער נעה-
מען אָבער אַנ'אַנטייל זעהר פיעל הענד. אין די מאָדערנע פאַברי-
קען איז די אַרבייטס-טיילונג אַזוי ענטוויקעלט, אַז עס איז נישטאָ
קיין איין פּראָדוקט, וועלכער זאָל בעשאַפען ווערען מיט די הענד
נור פון איין מענשען. און נישט נור יעדע מלאכה איז צוטיילט
אויף פיעל בעזונדערע צווייגען, נור כמעט אין יעדען פּראָדוקט ליגט
די אַרבייט פון פיעל פערשידענע בעלי-מלאכות.

די פּראָדוקציע פון היינטיגער צייט איז ווידער געוואָרען גע-
זעלשאַפטליך. צוליב דעם האָט דאָס אייגענטום אויך געדאַרפט ווע-
רען געזעלשאַפטליך, די אייגענטום-פאָרמען פון היינטיגער צייט זע-

נען נאָך אָבער י , צוגעפּאַסט צו די פּראָדוקציאָנס-פֿאָרמען, וועלכע האָבן עקזיסטירט מיט הונדערטער יאָהרען צוריק, דאָט הייסט דאָס אייגענטום איז נאָך אַלץ געבליבען אינדיווידועל, פּריוואַט.

און ווייל די פּראָדוקציע איז געוואָרען געזעלשאַפֿטליך און דאָס אייגענטום איז נאָך אַלץ געבליבען פּריוואַט, — אָט דעריבער איז די היינטיגע געזעלשאַפֿט א ו נ נ אָ ר מ אַ ל, און אָט די אוננאָרמאַלקייט האָט געפֿיהרט צו דעם, וואָס די אַרבייטענדע שיכטען זענען פֿערבליבען אין עלענד און שקלאַפֿעריי, נישט קוקענדיג דעריוף, וואָס דער באָדען פֿאַר שקלאַפֿעריי איז שוין לאַנג פֿערשוואונדען.

קיין אוננאָרמאַלער צושטאַנד קען אָבער קיין לאַנגע צייט נישט דויערן. יעדער אוננאָרמאַלער, קראַנקער קערפּער מוז ענטוועדער אָבשטאַרבען אָדער ווערען געזונד און נאָרמאַל, און די זעלבּיגע זאַך איז אויך מיט דער מענשליכער געזעלשאַפֿט. די גאַנצע געשיכטע פֿון דער מענשהייט בעוויזט, אַז בעת עס קומען אַזעלכע היסטאָרישע מאָמענטען, ווען די אייגענטומס-פֿאָרמען אין דער געזעלשאַפֿט הערען אויף זיך צוצופּאַסען צו די פּראָדוקציאָנס-פֿאָרמען, דאַן קומט פֿאָר אַנ׳איבערקערעניש: ענטוועדער די גאַנצע געזעלשאַפֿט מיט איהר גאַנצער קולטור געהט אונטער, אָדער עס קומט פֿאָר אַנ׳אומבייטונג און עס ווערען איינגעפֿירט נייע אייגענטומס-פֿאָרמען, וועלכע פּאַסען זיך צו צו די נייע פּראָדוקציאָנס-פֿאָרמען.

וואָס זשע, אַלזאָ, איז דאָס הויפּט-פּראָבלעם פֿון היינטיגער צייט?

דאָס הויפּט-פּראָבלעם בעשטעהט אין דעם, — נישט צו דערלאָזען, אַז די מאָדערנע געזעלשאַפֿט מיט דער קולטור, וואָס איז ערוואָרבען געוואָרען דורך טויזענדער יאָהרען פֿון אונגעהויערע ליידען און יסורים, זאָל אונטערגעהן און פֿערניכטעט ווערען. דאָס הויפּט-פּראָבלעם פֿון היינטיגער צייט בעשטעהט אין דער שטרעבונג אָבצושאַפֿען די אוננאָרמאַלקייט פֿון דער היינטיגער אָרדנונג און מאַכען די געזעלשאַפֿט ווידער געזונד, שטאַרק און פֿעהיג צום ווייטערען קאַמף געגען דער נאַטור.

וואָס זשע הייסט מאַכֿען די געזעלשאַפֿט נאָרמאַל?

דאָס הייסט — מאַכֿען, אַז די אייגענטומס־פֿאָרמען זאָלען זיין צוגעפּאַסט צו די נייע פּראָדוקציאָנס־פֿאָרמען. די פּראָדוקציאָנס־פֿאָרמען פֿון היינטיגער צייט זענען ווידער געוואָרען געזעלשאַפֿטליך, און דעריבער מוזען די אייגענטומס־פֿאָרמען אויך ווערען געזעלשאַפֿטליך.

און מאַכֿען די אייגענטומס־פֿאָרמען געזעלשאַפֿטליך הייסט, — איינפֿיהרען אַזאַ אָרדנונג, וואו אַלע פּראָדוקציאָנס־מיטלען און טראַנספּאָרט־מיטלען, ווי די ערד, פֿאַבריקען, מאַשינעריי, אייזענבאַהנען, דאַמף־שיפֿען און אַזוי ווייטער, זאָלען געהערען נישט צו איינצעלנע פּריוואַטע מענשען, נאָר צו דער גאַנצער געזעלשאַפֿט, צו דער מלוכה, און ווען די מלוכה ווערט פֿערוואַלטעט נישט פֿון איינצעלנע מענשען, נאָר פֿון דער גאַנצער געזעלשאַפֿט, אויף ריין דעמאָקראַטישע יסודות, דאַן זענען די ווירקליכֿע אייגענטימער פֿון אַלע פּראָדוקציאָנס־מיטלען טאַקע אַלע מיטגלידער פֿון דער געזעלשאַפֿט, און דאַן קען שוין נישט זיין קיין באָדען פֿאַר עקספּלואַטאַציע און שקלאַפֿעריי.

אָט אַזאַ אָרדנונג, וואו די אייגענטומס־פֿאָרמען וועלען אויך ווערען געזעלשאַפֿטליך, ווי עס זענען געוואָרען די פּראָדוקציאָנס־פֿאָרמען, — אָט דאָס איז דער סאָציאַליזם, די צוקינפֿטיגע סאָציאַליסטישע אָרדנונג.

און דעריבער איז די פֿראַגע פֿון סאָציאַליזם — דאָס הויפּט־פּראָבלעם פֿון היינטיגער צייט, ווייל דאָס איז אַ פֿראַגע פֿון לעבען און טויט פֿאַר דער גאַנצער מאָדערנער געזעלשאַפֿט און פֿאַר דער גאַנצער מאָדערנער קולטור.

5.

די ראָלע פֿונ׳ם אַרבייטער־קלאַס.

פֿון די אַלע אויספֿירונגען, וועלכֿע מיר האָבען געמאַכֿט ווע־

גען די פּראָבלעמען פֿון געזעלשאַפֿטליכען לעבען, זענען מיר געקומען צו דעם שלוס, אַז דאָס הויפּט-פּראָבלעם פֿון היינטיגער צייט איז די פֿראַגע פֿון סאָציאַליזם. אָהן דעם סאָציאַליזם וועט די גאַנצע געזעלשאַפֿט מוזען אונטערגעהן און פֿון דער גאַנצער קולטור וועט ווערען אַ תל.

איז אָבער דער סאָציאַליזם אַ מעגליכע זאַך? קען ער מאַקע פֿערווירקליכט ווערען?

די סאָציאַליסטישע אידעע איז אייגענטליך נישט קיין נייעס אין דער מענשליכער היסטאָריע. אין פֿערלויף פֿון דער גאַנצער געשיכטע פֿון דער מענשהייט שטויסען מיר זיך אָן, באַלד דאָ, באַלד דאָרטען, אויף פּאָליטישע לעהרען און געזעלשאַפֿטליכע בעוועגונגען, וועלכע זענען מעהר אָדער ווייניגער דורכגעדרונגען מיט'ן סאָציאַליסטישען אידעאַל, דאָס הייסט מיט אַ פּראָטעסט געגען פּריוואַט-אייגענטום און מיט אַ שטרעבונג איינצואָרדנען דאָס לעבען אויף קאָמוניסטישע יסודות. אָט די אַלע שטרעבונגען און בעוועגונגען האָבען אָבער שטענדיג זיך אויסגעלאָזען מיט גאָרנישט און דער סאָציאַליסטישער אידעאַל איז אַלע מאָל פֿערבליבען נישט מעהר ווי אַ שענער חלום. מיט וואָס זשע קענען מיר זיין זיכער, אַז די מאָדערנע שטרעבונג צום סאָציאַליזם איז נישט קיין חלום און וועט מוזען פֿערווירקליכט ווערען?

דעם ענטפֿער אויף דער דאָזיגער פֿראַגע קענען מיר געפֿינען, ווען מיר קוקען זיך צו נעהנטער צום כאַראַקטער פֿון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג אַמאָל און היינט.

די סאָציאַליסטישע אידעען פֿון די אַמאָליגע צייטען זענען געווען נישט מעהר ווי איינפֿאַכע טרוימערייען פֿון איינצעלנע פּערזאָנען אָדער פֿון קליינע גרופּען, וועלכע האָבען נישט געקענט האָבען קיין איינפֿלוס אויף דעם דאַמאָלסדיגען געזעלשאַפֿטליכען לעבען. דאָס געזעלשאַפֿטליכע לעבען פֿון די פֿריהעריגע צייטען — ווי מיר האָבען געזעהן אין פֿאָריגען קאַפּיטעל — האָט זיך נישט גענויטיגט אין אַ סאָציאַליסטישער אָרדנונג. די פּראָדוקציע איז געווען

פּריוואַט, פֿעראײנצעלט; יעדע אַרבײטענדיגע פֿאַמיליע האָט פּראָדוצירט פֿאַר זיך אַלײן און איז געווען אין עקאָנאָמישער הינזיכט אַנ׳אָבגעזונדערט און זעלבשטענדיג וועלט׳ל. בײ אַזאַ צײט איז דאָס פּריוואַט-אײגענטום זעהר נאַטירליך, און דעריבער האָט נישט געקענט זײן קײן שום באָדען פֿאַר וועלכער נישט איז ברײטער סאָציאַליסטישער בעוועגונג.

אין הײנטיגער צײט, ווען די פּראָדוקציע איז ווידער געוואָרען געזעלשאַפֿטליך; ווען אין דער אויסאַרבײטונג פֿון יעדען פּראָדוקט מוז נעהמען אַנטײל אַ גאַנצע צאָהל מענשען פֿון פֿערשידענע פֿאַכען, און צוליב דעם זענען גרויסע גרופּען מענשען געוואָרען עקאָנאָמיש אָבהענגיג אײנע פֿון די אַנדערע, — אין אַט דער צײט איז נישט נאָר פֿערשוואונדען דער נאַטירליכער באָדען פֿאַר פּריוואַט-אײגענטום, נאָר דאָס פּריוואַט-אײגענטום איז געוואָרען אַ שטערונג פֿאַר דער ווײטערער ענטוויקלונג פֿון דער געזעלשאַפֿט. דעריבער איז די סאָציאַליסטישע בעוועגונג פֿון הײנטיגער צײט נישט קײן חלום פֿון אײנצעלנע אידעאַליסטישע טרוימער, נאָר אַ בעוועגונג, וועלכע האָט אַרומגעכאַפּט מיליאָנען, מיליאָנען מענשען און געהט אַלץ פֿאָרווערטס און פֿאָרווערטס.

ווער זענען די מיליאָנען מענשען, וועלכע שטרעבען צום סאָציאַליזם?

דאָס זענען די פּראָלעטאַריער, דער מאָדערנער אַרבײטער-קלאַס, וועלכער שפּילט די גרעסטע ראָלע אין עקאָנאָמישען לעבען פֿון דער הײנטיגער געזעלשאַפֿט. און אָט דער קלאַס טרעט אַרויס פֿאַר׳ן סאָציאַליזם דערפֿאַר, ווײל פֿאַר איהם איז דער סאָציאַליזם נישט בלויז אַנ׳אידעאַל פֿון מענשליכער בעפֿרײאונג, נאָר מאַקע אַ ברענענדיגער לעבענס-אינטערעס, אַ דרינגענדיגע נויט פֿון טאָג-טעגליכען לעבען.

און די אורזאַך דערפֿון איז פֿאָלגענדע:

די קאַפּיטאַליסטישע אָרדנונג, אין וועלכער מיר לעבען, בויט זיך אויף דעם פּרינציפּ פֿון „פֿרײער קאָנקורענץ”, דאָס הײסט: יעדער

מענש ווערט אנערקענט ווי א סוחר, וועלכער מאכט א לעבען פון דעם, וואס ער פערקויפט זיין סחורה, בעקומט פאר איהר געלד, און פאר דאס געלד קויפט ער זיך פערשידענע לעבענס-מיטלען. אויב איינער האט גארנישט צו פערקויפען, קען ער קיין געלד נישט בעקומען, און אהן געלד קען מען אין היינטיגע צייטען נישט לעבען.

א סוחר צו א סוחר איז אבער נישט גלייך. פאריהאן אזעלכע „סוחרים", וועלכע האבען נישט קיין אנדער זאך צו פערקויפען אויסער זייער ארבייטס-קראפט. עס פערשטעהט זיך, אז יעדע סחורה קען האבען א ווערט, דאס הייסט, מען קען פאר איהר בעקומען געלד נאר דאן, ווען זי ברענגט א געוויסען נוצען. די ארבייטס-קראפט אלס א סחורה קען אויך האבען א ווערט נאר דאן, ווען זי ברענגט א געוויסען נוצען, דאס הייסט, ווען דורך איהר ווערען בעשאפען אנדערע זאכען, וועלכע זענען נויטיג די מענשען און וועלכע מען קען פערקויפען. וואס זשע קען די ארבייטס-קראפט בעשאפען אנדערע נוצליכע זאכען? דאס קען זי טאן נאר אין דעם פאל, ווען זי איז פעראייניגט מיט אנ'אנדער סארט סחורה—מיט ארבייטס-אינסטרומענטען, מיט געצייג, מא-שינען און מיט פערשידענע אנדערע ארבייטס-מיטלען. אהן די ארבייטס-אינסטרומענטען קען די ארבייטס-קראפט גארנישט ארויס-ברענגען, זי איז דאן אוננוצליך און קען נישט האבען קיין שום „ווערט", ד. ה., מען קען פאר איהר קיין געלד נישט בעקומען.

די ארבייטס-קראפט איז, אלזא, זעהר אבהענגיג פון די ארבייטס-אינסטרומענטען אדער, ריכטיגער געזאגט, פון די פראדוקציאנס-מיטלען. אבער גראד די פראדוקציאנס-מיטלען: די ערד, פאבריקען, מאשינען א. אז. וו., אהן וועלכע די ארבייטס-קראפט האט נישט קיין „ווערט", געהערען נישט צו די פערקויפער פון דער ארבייטס-קראפט, צו די ארבייטער, נאר צו איהרע קויפער, צו די קאפיטאליסטען. דערפון קומט ארויס דער פאקט, וואס די ארבייטער, די פערקויפער פון דער ארבייטס-קראפט, זענען אלע מאל אבהענגיג פון די קאפיטאליסטען, וועלכע זענען די אייגענטי-

מער פֿון די פּראָדוקציאָנס-מיטלען, און זיי, די קאַפּיטאַליסטען, בענוצען זיך מיט דער דאָזיגער אָבהענגיגקייט פֿון די אַרבייטער און בעצאָהלען זיי נישט דעם פֿולען ווערטה פֿאַר זייער סחורה. אַ גרויסער טייל פֿון אָט דעם ווערטה בלייבט איבער ביי זיי אומזיסט, זיי בעצאָהלען פֿאַר איהם קיין שום געלד נישט, און דערפֿון ווערען זיי אונגעהויער רייך, אין דער צייט ווען די אַרבייטער פֿערבלייבען תמיד אין עלענד און נויט.

ווער אָבער בעשאַפֿט די אַרבייטס-אינסטרומענטען און אַלע פּראָדוקציאָנס-מיטלען, וועלכע געהערען צו די קאַפּיטאַליסטען און דורך וועלכע זיי האָבען די מעגליכקייט צו בעקומען אומזיסט אַ גרויסען טייל פֿון דעם אַרבייטערס האָרעוואַניע? די אַלע זאַכען ווערען בעשאַפֿען נישט פֿון די קאַפּיטאַליסטען, נאָר טאַקע פֿון די אַרבייטער גופֿא, פֿון דעם **גאַנצען פֿאָלק**. אָט דעריבער איז דער לעבענס-אינטערעס פֿון די אַרבייטער, אַז אַלע פּראָדוקציאָנס-מיטלען זאָלען געהערען נישט צו די קאַפּיטאַליסטען, וועלכע האָבען זיי נישט בעשאַפֿען, נאָר צו זייערע אמת'ע בעשעפֿער, צו די אַרבייטער גופֿא, און דאָס הייסט—צום גאַנצען פֿאָלק.

און געהערען צום גאַנצען פֿאָלק קענען זיי אויף דעם זעלבען שטייגער ווי זיי זענען בעשאַפֿען געוואָרען. מיר האָבען שוין געזעהן, אַז די פּראָדוקציע פֿון היינטיגער צייט קומט פֿאָר נישט אויף אַן אינדיווידועלען, נאָר אויף אַ **געזעלשאַפֿטליכען** שטייגער, דאָס הייסט, יעדע פֿאַבריק, יעדע מאַשין, יעדער אייזענבאַהן און אַזוי ווייטער, איז אַ פּראָדוקט פֿון דער **געמיינשאַפֿטליכער** אַרבייט פֿון הונדערטער און טויזענדער מענשען, און דעריבער קען מען זיי נישט צעטיילען אויף גלייכע חלקים צווישען די אַרבייטער, נאָר זיי דאַרפֿען געהערען צו אַלעמען אויך אויף אַ **געמיינשאַפֿטליכען** שטייגער.

דער לעבענס-אינטערעס פֿון דעם אַרבייטער-קלאַס בעשטעהט, אַלזאָ, אין דער שטרעבונג צו בעשאַפֿען אַ **סאָציאַליסטישע אָרדנונג**, דאָס הייסט אַזאַ אָרדנונג, וואו אַלע פּראָדוקציאָנס-מיט-

לען, וועלכע ווערן בעשאַפֿען פֿון פֿאָלק, זאָלען נישט געהערען צו אַ הייפֿעלע קאַפּיטאַליסטען אַלס זייער פּריוואַט-אייגענטום, נאָר זאָלען געהערען צום גאַנצען פֿאָלק אַלס געמיינשאַפֿטליך אָדער סאָציאַליסטיש אייגענטום; נאָר אין אַזאַ אָרדנונג וועלען די אַרבייטער אויפֿהערען צו זיין אָבהענגיג פֿון די קויפֿער פֿון אַרבייטס-קראַפֿט און וועלען קענען בעקומען דעם פֿולען ווערטה פֿאַר זייער אַרבייט. זיי וועלען דאַן האָבען די מעגליכקייט צו פֿיהרען אַ זיכערען און שענערען לעבען און געניסען אַלע פֿרוכטען פֿון דער מאָדערנער קולטור.

די לעבענס-אינטערעסען פֿון אַרבייטער-קלאַס פֿאַלען זיך, אַלזאָ, צוזאַמען מיט די פֿאָדערונגען פֿון דער היסטאָרישע" ענטוויקלונג פֿון דער מענשהייט. און דעריבער איז די סאָציאַליסטישע בעוועגונג פֿון היינטיגער צייט נישט קיין טרוים פֿון איינצעלנע פֿאַנטאַזיאָרען, נאָר אַ בעוועגונג פֿון אַ גאַנצען קלאַס, און גראָד פֿון דעם קלאַס, וועלכער שפּילט די הויפּט-ראָלע אין דעם היינטיגען געזעלשאַפֿטליכען לעבען.

קען אָבער דער אַרבייטער קלאַס פֿערווירקליכען זיין לעבענס-אינטערעס? קען ער זיגען אין קאַמף פֿאַר'ן סאָציאַליזם?

ווען דער פּראָלעטאַריאַט, די אַלע מיליאָנען אַרבייטער וואָלטען געהאַט געגען זיך בלויז דאָס הייפֿעלע קאַפּיטאַליסטען-מאַגנאַטען, וועלכע האָבען קאָנצענטרירט אין זייערע הענד אַלע פּראָדוקציאָנס-מיטלען און אַלע רייכטימער פֿון לאַנד, וואָלטען זיי שוין לאַנג גובר געווען און דער סאָציאַליזם וואָלט שוין געווען אַ ווירקליכער פֿאַקט. צווישען אָט די צוויי קעמפֿענדיגע קלאַסען שטעהט אָבער נאָך דער מיטעל-קלאַס „דאָס פֿאָלק", די צעהנדליגע מיליאָנען פּויערים, פֿערמערס, קליינע קרעמערלעך, האַנדווערקער א. אַז. וו. אָט דער קלאַס, וועלכער איז נאָך אַ רעשט, אַנ'איבערבלייבעכטס פֿון די אַלטע אָבגעלעבטע צייטען, ווען עס האָט נאָך געהערשט די קליינע פּראָדוקציע, ליידט זעהר פֿיעל פֿון דער היינטיגער קאַפּיטאַליסטישער אָרדנונג. די קליינע פֿערמערס, קרעמער און אַזוי ווייטער קענען נישט אויסהאַלטען די קאָנקורענץ פֿון גרויסען קאַפּיטאַל און

ווערען אַלץ אָבהענגיגער און אָרימער. אין דערזעלבער צייט איז זיי אָבער שווער צו בעגרייפֿען דעם סאָציאַליסטישען אידעאַל. בעזוי־צענדיג נאָך פּריוואַט־אייגענטום: אַ פֿערם, אַ ווערקשטאַט, אַ קרעמעל א. ד. גל., קענען זיי נישט פֿערשטעהן, ווי קען מען זיין פֿריי און זעלבשטענדיג אָהן פּריוואַט־אייגענטום. און דעריבער איז זייער אידעאַל נישט פֿאָרווערטס, נישט צום סאָציאַליזם, נאָר צוריק, צו די „אַלטע גוטע צייטען"; ווען דער גרויסער קאַפּיטאַל האָט קיין שליטה נישט געהאַט און אומעטום האָט געהערשט די קליינע פּראָ־דוקציע מיט'ן קליינעם אייגענטום.

אָט צוליב דער רעאַקציאָנערער שטימונג פֿון „פֿאָלק", דאָס הייסט, פֿון מיטעל־קלאַס, וועלכער האַלט זיך שטאָל און אייזען פֿאַר'ן פּרינציפּ פֿון פּריוואַט־אייגענטום, געוועלטיגט נאָך דער גרויסער קאַ־פּיטאַל, וואָס איז דער לאָגישער שלוס פֿון דעם דאָזיגען פּרינציפּ.

די בעדינגונגען פֿון לעבען מאַכען אָבער אַזוי, אַז דער קאַמף פֿון מיטעל־קלאַס געגען סאָציאַליזם און זיין שטיצע פֿון דער היינ־טיגער אָרדנונג ווערען אַלץ מעהר אָבגעשוואַכט. אַ דאַנק דער שווע־רער קאָנקורענץ ווערען פֿיעל קליינע אייגענטימער פֿון יאָהר צו יאָהר אַלץ אָרימער, זיי פֿערלירען זייער אייגענטום און ווערען איינ־פֿאַכע פּראָלעטאַריער. און אַלס פּראָלעטאַריער האָבען זיי שוין דעם אינטערעס פֿון אַלע אַנדערע אַרבייטער און שליסען זיך איין אין זיינע קעמפֿענדיגע רייהען. די צאָהל פֿון די פּראָלעטאַריער ווערט אויף אַזאַ אופֿן גרעסער, די צאָהל פֿון מיטעל־קלאַס—קלענער. נאָר דאָס איז נישט די הויפּט־זאַך. די הויפּט־זאַך בעשטעהט אין דעם, וואָס מיט דעם שטענדיגען וואוקס פֿון דער גרויסער אינדוסטריע קומען פֿיעל קליינע אייגענטימער צו דער איבערצייגונג, אַז עס איז אונמעגליך אומצוקערען צוריק די „אַלטע גוטע צייטען" פֿון קליינער פּראָדוקציע און קליינעם אייגענטום. די היינטיגע צייטען מיט דער קאָנצענטראַציע פֿון קאַפּיטאַלען, מיט דער ברוטאַלער הערשונג פֿון די טראַסטען און אַזוי ווייטער זענען נאָך אָבער ערגער. דאָס לעבען איז זעהר אונזיכער, לעבענס־מיטלען ווערען אַלץ טייערער, פּרנסה

איז ווייניג. — וואוהין זשע קערט מען זיך? אָט אויף דער פֿראַגע שטעלען זיך אָב פֿיעל קליינע אייגענטימער און — נישט גלויבענדיג אין דער מעגליכקייט צו פֿערניכטען די גרויסע אינדוסטריע און אומצוקערען צוריק „די אַלטע גוטע צייטען" — הויבען זיי אָן צו קוקען מיט אַנדערע אויגען אויף דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג פֿון פּראָלעטאַריאַט.

וואָס ברייטער עס פֿערשפּרייט זיך די אַרבייטער-בעוועגונג, וואָס שטאַרקער עס ווערט די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי, וואָס אָנגע-זעהענער זי ווערט אין לעבען און וואָס קענטיגער זי ווערט פֿאַר די ברייטע מאַסען פֿון פֿאָלק, אַלץ מעהר צייגען זיך איבער די קליינע אייגענטימער, אַז די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי איז די איינציגע און ווירקליכע פֿערטיידיגערין נישט בלויז פֿון אַרבייטער-קלאַס, נאָר פֿון גאַנצען אָרימען און עקספּלואַטירטען פֿאָלק. פֿיעל קליינע אייגענ-טימער פֿעראינטערעסירען זיך מיט'ן פּראָגראַם און מיט דער טאַק-טיק פֿון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, און ביסלעכווייז זעהען זיי איין, אַז דער סאָציאַליזם גערט נישט חרב מאַכען די וועלט, ווי זיי האָבען געגלויבט ביז איצט, נאָר פֿערקעהרט, ער קומט זי איבער-בויען אויף בעסערע און געזונדטערע יסודות.

אויף אַזאַ אופֿן ווירקט די סאָציאַליסטישע בעוועגונג צווישען די אַרבייטער אויך אין דער ריכטונג, וואָס זי געווינט די סימפּאַטיע און אונטערשטיצונג אויך פֿון היבשע טיילען פֿון מיטעל-קלאַס. דער רעאַקציאָנערער ווידערשטאַנד פֿון דער קליינער בורזשואַזיע געגען דעם סאָציאַליזם ווערט אַלץ מעהר אָבגעשוואַכט, און דער זיעג פֿון פּראָלעטאַריאַט ווערט דעריבער אַלץ זיכערער און זיכערער.

* * *

וואָס זשע וועט זיין דער רעזולטאַט פֿון זיעג פֿון פּראָלע-טאַריאַט? וואָס וועט מיט זיך ברענגען די נייע סאָציאַליסטישע אָרדנונג?

דער זיעג פֿון פּראָלעטאַריאַט וועט נישט נאָר אָבשאַפֿען די

לוין-שקלאַפעריי און דערמיט בעפרייען די מענשען פון עקספּלואַ-טאַציע און אונטערדריקונג, נאָר ער וועט אויך אָבשאַפען דעם מאָר-נעם ווידערשפרוך פון דער געשיכטע — דעם שטענדיגען געגענזאַץ צווישען קולטור און אַרבייט. נישט קוקענדיג דערויף, וואָס דער באָדען פון קולטור — איז די אַרבייט, זענען אַרבייט און קולטור ביז דער לעצטער צייט געשטאַנען אין געגענזאַץ איינע צו דער אַנ-דערער: די פאָרשטעהער פון קולטור האָבען נישט געהאַט קיין שייכות צו דער אַרבייט, און פערקעהרט, די פאָרשטעהער פון אַר-בייט זענען געווען פרעמד פון קולטור.

מיט דער אָבשאַפונג פון פריוואַט-אייגענטום און פון דעם לוין-סיסטעם וועלען די פערהעלטנישען ווערען גאָר אַנדערע. די געזעלשאַפט וועט שוין נישט זיין צוטיילט אויף אַרבייטענדיגע און נישט-אַרבייטענדיגע עלעמענטען. אַלע מענשען וועלען אַרבייטען, יעדער איינער וועט זיין בעשעפטיגט אין זיין פאַך, וועלכען ער וועט זיך אויסקלויבען לויט זיין פערלאַנג און פעהיגקייט. די אַר-בייט גופא וועט אָבער דויערען בלויז עטליכע שעה אין טאָג, האָבענדיג פיל פרייע צייט, זייענדיג זיכער מיט'ן מאָרגענדיגען טאָג און פיהרענדיג אַ רוהיגען און שענעם לעבען, וועט יעדער איינער האָבען די מעגליכקייט צו ערווערבען בילדונג און קענטנישען, ענט-וויקלען זיין גייסט און אויפהויבען זיך אויף אַ חויכער שטופע פון אינטעלעקטועלער, עסטעטישער און מאָראַלישער פאָלקאָמענהייט.

און ערשט דעמאָלט וועט זיך אָנפאַנגען די ווירקליכע בלי-הונגס-צייט פון דער מענשליכער קולטור! דער מענש וועט ווערען אין ווירקליכען זינען פון וואָרט דער „מלאך העולם", דער האַר און חערשער פון דער וועלט.

אינהאלט:

	זייט
משה טערמאַן (ביאָגראַפיע)	3
1) סאָציאַליזם און קולטור	11
2) קולטור און אַרבייט	17
3) קולטור און שקלאַפעריי	24
4) אַרבייט און אייגענטום	31
5) די ראָלע פונ'ם אַרבייטער־קלאַס	37

M. TERMAN.

Kultura a klasa robotnicza.

פּרייז 100 מ.

מיט באשטעלונגען זיך ווענדען:
פאַרלאג „לעבענס-פראַגען“, ווארשע, נאָוואליפּיע 7.
פּאָסט-פאַך נ' 27.
Wydawnictwo „LEBENSFRACEN", Warszawa, Nowolipie 7.

Drukarnia „D i W e l t", Warszawa, Nowolipie 7.